

Sponsorsystemet inom Anonyma Narkomaner

Sammanfattning

Inom självhjälpgruppen Anonyma Narkomaner, NA, har utvecklats ett faddersystem där den som är fadder kallas *sponsor*, den som har sponsor kallas *sponsi*. Studiens syfte är att beskriva och analysera sponsorsystemet inom Anonyma Narkomaner. Frågeställningarna är:

- Hur beskriver intervjupersonerna strukturen för sponsorsystemet inom NA?
- Hur beskriver intervjupersonerna att de har påverkats av att ha sponsor/sponsier? Vad beskrivs som positivt i sponsorrelationen? Vilka svårigheter kan uppkomma?
- I vilket sammanhang inom NA förekommer sponsorsystemet?

Metoden är kvalitativ där individuella intervjuer har genomförts med sju personer som är aktiva inom NA. Deltagarna har rekryterats genom snowball sampling. Samtliga deltagare har erfarenhet av att vara sponsi. Sex av de intervjuade har dessutom erfarenhet av att vara sponsor. Sponsorskapet tematiseras, beroende på vilka ramar sponsorn sätter, i ett *tufft sponsorskap*, ett *mjukt sponsorskap* samt ett *flexibelt sponsorskap*. I det tuffa sponsorskapet ställer sponsorn olika krav på sin sponsi. Exempel på krav som kan ställas är drogfrihet, att gå på NA-möten, att arbeta i de tolv stegen, att delta i föreningsarbetet inom NA ("göra service"). I det mjuka sponsorskapet uppmuntrar sponsorn olika aktiviteter inom NA, men de ställs inte som krav för sponsorskapet. I det flexibla sponsorskapet betonar sponsorn att den ställer olika krav på olika sponsier. Att vara sponsor beskrivs av intervjupersonerna ge ökad självkänsla samt fördjupa det egna tolvstegsarbetet och litteraturläsningen. Att vara sponsi beskrivs ge möjlighet att få stöd i sitt tolvstegsarbete och därmed också drogfriheten samt att utveckla en nära relation till en annan person. Ömsesidig skambearbetning synes vara en inte oväsentlig del i sponsorrelationen. Det framkommer samtidigt att konflikter kan uppstå som medför att intervjupersonerna avslutar sponsorrelationen och byter sponsor. Sponsorstilar förs vidare i sponsorkedjor, där skiljaktiga sätt att vara sponsor utvecklas i olika *sponsorled* eller *sponsorträd*. Ibland utvecklas *sponsorfamiljer*, där sponsorer och sponsier bygger sociala nätverk med personer som befinner sig inom samma sponsorträd. Sponsorsystemet beskrivs som att det finns i ett sammanhang inom NA med *möten*, *stegarbete*, *litteraturläsning*, *deviser/slogans*, *föreningsarbete* ("service"), *konvent* samt *brickor/medaljer* för drogfri tid. Därutöver finns de tolv traditionerna och de tolv koncepten som är riktlinjer för hur grupperna respektive servicestrukturen fungerar.

Innehåll

1. INLEDNING
 - 1.1 Bakgrund
 - 1.2 Syfte och frågeställningar
 - 1.3 Avgränsning
 - 1.4 Centrala begrepp
 - 1.5 Disposition
2. TIDIGARE FORSKNING
 - 2.1 Internationell forskning
 - 2.2 Svensk forskning
3. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER
 - 3.1 Den generaliserade andre
 - 3.2 Symboler och ritualer
 - 3.3 Känsla av sammanhang
4. METOD
 - 4.1 Förförståelse
 - 4.2 Urval
 - 4.3 Reliabilitet och validitet
 - 4.4 Etiska överväganden
5. NA:s URSPRUNG OCH IDEOLOGI
6. NA:s VERKTYG
 - 6.1 Service
 - 6.2 Möten
 - 6.3 Litteratur
 - 6.4 Deviser
 - 6.5 Brickor
 - 6.6 Stegarbete
 - 6.7 Konvent
 - 6.8 Sammanfattning och analys
7. SPONSORSYSTEMET
 - 7.1 Ramar – sponsorstilar
 - 7.2 Femtestegsdelningen
 - 7.3 Konflikter
 - 7.4 Vad det har betytt att vara sponsi
 - 7.5 Vad det har betytt att vara sponsor
 - 7.6 Sponsorled, sponsorråd, sponsorfamiljer
 - 7.7 Sammanfattning och analys
8. AVSLUTANDE DISKUSSION
9. REFERENSER

INLEDNING

Bakgrund

När jag 1997 började arbeta som socialsekreterare tog en kollega med mig på ett öppet möte med Anonyma Narkomaner (Narcotics Anonymous, NA). Mötet hölls i en lokal vid Mariahissen i Stockholm. Det var ett stort möte med cirka 200 deltagare och jag minns det som en stark upplevelse. Kostymklädda män sida vid sida med utslagna narkomaner ställde sig upp och berättade om sitt beroende. På den missbruksenhet där jag då arbetade var det sedvanligt att nya klienter och anhöriga introducerades till självhjälpsgrupper av olika slag. Jag har genom åren haft ett stort antal samtal med klienter som har varit aktiva i NA. Genom dessa klientsamtal, från erfarna kollegor och genom NA-litteraturen, fick jag kännedom om faddersystemet inom NA. Faddern i NA kallas *sponsor*. Den som har en fadder kallas *sponsi* (eng. sponsee). Att vara sponsor inom NA har alltså ingenting med pengar att göra. Jag fick också en bild av sponsorsystemet att det inte enbart handlar om att träffas och ”ta en kopp kaffe och klappa varandra på axeln”. Jag hade klienter som beskrev sponsorsystemet som ibland en starkt strukturerad verksamhet, men som också kunde se olika ut från sponsor till sponsor.

*

Bland personer som arbetar professionellt finns ibland en tveksamhet till självhjälpsgrupper. Man tänker sig att personer konserveras i en sjukroll om det inte finns professionella deltagare i grupperna som kan förmedla kunskap (Forsberg, Nygren, Fahlgren 2009). Forskning tyder emellertid på att deltagare i självhjälpsgrupper många gånger tvärtom förvandlas från offer till aktör (ibid). Socialstyrelsen skriver i *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård*:

"Enligt den översikt som refereras i kunskapsunderlaget finns relativt få studier om självhjälpsgrupper på narkotikaområdet. En sammanfattande slutsats i översikten är dock att det finns relativt goda belägg för att medlemskap i Anonyma Narkomaner (NA) efter behandling innebär ett bättre långsiktigt utfall och att man därför bör förespråka ett förbättrat samarbete mellan det professionella vårdsystemet och olika självhjälpsgrupper." (Socialstyrelsen 2007:142)

Samtidigt skriver Socialstyrelsen att de refererade studierna inte har undersökt dels vilka det är som drar nytta av deltagande i NA, dels eventuellt negativa konsekvenser av deltagande i NA (Socialstyrelsen 2006:101, 2007:142).

Socialstyrelsen förespråkar alltså ett ”förbättrat samarbete” med självhjälpsgrupper som Anonyma Narkomaner. Mot denna bakgrund synes det väsentligt att undersöka vad NA är för något. Flertalet av de av Socialstyrelsen refererade studierna om NA är från USA. Ingen studie är svensk. Inom AA-forskningen har Mäkelä med medarbetare (1996) visat hur AA-grupperna kan utvecklas på olika sätt i olika länder. Det kan alltså finnas kulturella skillnader mellan AA-grupper i olika länder, men också mellan enskilda AA-grupper i varje land. Skillnaderna kan handla om mötesstruktur, ideologi eller social sammansättning i grupperna.

I Mexico och Finland har det till exempel främst varit fattiga människor eller från arbetarklass som har vänt sig till AA-grupperna. I Sverige har AA mer attraherat personer från medelklass medan Länkarna haft sin bas i arbetarklassen. (Helmersson Bergmark 1995; Kurube 1997, 2004; Mäkelä et al 1996)

NA:s omfattning i Sverige/Världen

NA deltar inte i offentlig debatt och tar inte ställning i frågor utanför NA. De är som exempel varken förespråkare eller motståndare till legalisering av narkotika eller sprutbytesprogram. NA tar inte ställning i sådana frågor. De har också en anonymitetsprincip. NA kan mot denna bakgrund betraktas som en subgrupp i samhället i den bemärkelsen att de syns väldigt lite utåt.¹ Samtidigt har antalet NA-grupper ökat kraftigt de senaste decennierna och NA finns idag i 130 länder (www.na.org). I november 2009 fanns det enligt NA:s svenska hemsida 33 stycken NA-grupper i Stockholm. Dessa grupper hade tillsammans 53 möten i veckan. I Göteborg fanns det 18 stycken NA-grupper. Dessa grupper hade tillsammans 34 möten i veckan. I Malmö fanns det 10 stycken NA-grupper. Dessa grupper hade tillsammans 29 möten i veckan. NA-möten hölls vid denna tidpunkt på 96 orter i Sverige. Det fanns morgonmöten, lunchmöten, kvällsmöten, kvinnomöten, mansmöten, hbt-möten, ungdomsmöten, möten för olika språkgrupper, t ex persisktalande i Stockholm och Göteborg (www.nasverige.org). Enligt NA-Irans hemsida fanns det år 2007 2564 NA-grupper i Iran (www.na-iran.org/nairan.asp). Johansson (2000:14) skriver om AA att ”rörelsen har stor förmåga att anpassa sig till skilda samhälleliga och kulturella sammanhang.” Liknande verkar kunna sägas om NA.

NA är en medlemsförening. NA för dock inga medlemsregister och tar inte ut några medlemsavgifter. Den enskilde NA-deltagaren beslutar själv om han eller hon uppfyller det enda villkoret för medlemskap: ”en önskan att sluta använda” (Narcotics Anonymous 1998:65). Vi vet således inte hur många medlemmar NA har i Sverige eller Världen. Vi kan bara gå efter antalet NA-grupper och NA-möten som hålls. Ovan nämnd statistik tyder dock på att NA är en förening väl värd att undersöka.

Syfte och frågeställningar

Humphreys (2004) menar att utvärderingar av självhjälpsgrupper många gånger har fokuserat på hur ofta personer går på möten. Men mötesgåendet, menar Humphreys, finns inom ett sammanhang som bör studeras mer noggrant. Denna studies syfte är att beskriva och analysera sponsorsystemet inom Anonyma Narkomaner. Jag avser också att ge en översiktlig bakgrund till Anonyma Narkomaner som förening, dess ursprung, struktur och ideologi.

¹ NA skriver själva att de inte är något ”hemligt sällskap”, och att som förening vill de vara kända av allmänheten (NA 2001a:198).

Frågeställningarna är:

- Hur beskriver intervjupersonerna strukturen för sponsorsystemet inom NA?
- Hur beskriver intervjupersonerna att de har påverkats av att ha sponsor/sponsier? Vad beskrivs som positivt i sponsorrelationen? Vilka svårigheter kan uppkomma?
- I vilket sammanhang inom NA förekommer sponsorsystemet?

Jag vill betona att denna uppsats *inte* är en utvärdering av NA eller hur sponsorsystemet fungerar inom NA. Uppsatsens syfte är att analysera hur de personer som intervjuas och är aktiva i NA själva beskriver sponsorsystemet och hur det *kan* fungera. Jag återkommer närmare till detta i metodavsnittet.

Avgränsning

Då en av mina intervjupersoner var med tidigt i starten av NA i Sverige ställde jag frågor om detta och fick utförliga svar om NA:s första år i Sverige. Jag har dock valt att utelämna merparten av detta i uppsatsen. Dels för att det sannolikt finns andra bilder av hur NA startade i Sverige, dels för att begränsa empirin i uppsatsen. Jag ger nu enbart en mer kortfattad beskrivning av NA:s historik och ideologi och går inte närmare in på utvecklingen i Sverige.

Jag kommer inte att mer ingående beskriva NA:s tolv steg och tolv traditioner. För den intresserade hänvisas till Narcotics Anonymous (1998).

I avsnitt fem beskrivs NA:s ursprung i AA. Mina intervjupersoner talar med respekt om AA. Flera av dem går också ibland på AA-möten. De kan i intervjuerna beskriva skillnader mellan AA och NA vad gäller möten, litteratur eller sponsorskapet. Jag kommer dock inte närmare att gå in på dessa skillnader då detta inte varit fokus i mina frågeställningar. Jag kommer alltså inte göra någon systematisk jämförelse mellan sponsorsystemet inom AA och NA, även om jag ibland kommer att referera relevant AA-forskning. Kort kan emellertid sägas att skillnader i sponsorsystemet bland annat kan uppstå genom att NA har en egen arbetsbok:

Stegarbetsguider (Narcotics Anonymous 2001b). Detta påverkar sannolikt sponsorrelationen, då sponsorn ofta beskrivs som en vägledare i de tolv stegen. Jag vill dock betona att det finns olika uppfattningar om stegarbetet *inom* AA, liksom det också kan finnas olika sätt att arbeta med stegen *inom* NA.

Anonyma Narkomaner talar om ett ”NA-språk”, där sponsorn kan ha som en av sina uppgifter att förklara detta för sponsin (Narcotics Anonymous 2005). Jag kommer inte i denna uppsats närmare att analysera och beskriva språkbruket i NA, även om en del NA-begrepp givetvis kommer att omnämnas och förklaras.

Centrala begrepp

Självhjälpsgrupp

”Självhjälpsgrupp” är ett relativt nytt ord i svenska språket och det dokumenterades första gången så sent som 1983 (Karlsson 2002:13). Ordet självhjälpsgrupp återfinns inte i NA:s litteratur. Mina informanter i denna studie använder inte heller i intervjuerna ordet självhjälpsgrupp om NA. Det uttryck de genomgående använder om NA är *gemenskapen*, i något fall beskrivs även NA som en *förening*. Det är också så NA beskriver sig i sin litteratur och i den ingress som brukar läsas på mötena: ”Anonyma Narkomaner är en ideell gemenskap eller förening av män och kvinnor för vilka droger blivit ett allvarligt problem.” (Narcotics Anonymous 1998:9) Begreppet självhjälpsgrupp skulle närmast kunna ses i motsättning till NA:s ideologi och syn på hur hjälp sker (jfr Humphreys 2004:13; Mäkelä et al 1996:125). Andra steget i NA:s tolvstegsprogram talar om ”en kraft starkare än vi själva” som krävs för att förändring ska vara möjlig (Narcotics Anonymous 1998:23). Jag kommer ändå i denna uppsats att använda ordet självhjälpsgrupp om NA, enligt Karlssons (2002:56) definition: ”En självhjälpsgrupp är en mindre deltagarstyrd samling av människor som regelbundet träffas för att bearbeta gemensamma problem genom ömsesidigt stöd och hjälp”. Det finns naturligtvis problem med denna definition, vilket också Karlsson diskuterar, men jag ska inte närmare gå in på detta, utan liksom Karlsson betrakta den som en arbetsdefinition. Att notera är Karlssons användning av begreppet *ömsesidig hjälp*. I engelskspråkig självhjälpsforskning används begreppen self-help/mutual aid/mutual-help movement. Självhjälpsforskare som Borkman (1999), Humphreys (2004) och Karlsson (2002) refererar historiskt till den ryske anarkisten Peter Krapotkin och hans bok *Inbördes hjälp* (”Mutual Aid” är den engelska titeln). Krapotkin polemiserade mot socialdarwinismen, ”den starkes överlevnad”, och han menade att den inbördes hjälpen mellan människor hade varit en viktigare anledning till framåtskridandet, än konkurrensen mellan människor (Krapotkin 1902/1978). Karlsson (ibid) refererar också till att begreppet inbördes hjälp finns i Bibeln och beskrivs bland de första kristna (Apostlagärningarna 2:42ff). Karlsson menar vidare att självhjälpsgrupper lika gärna kan ses som ett politiskt vänsterfenomen innefattande kollektivt handlande, som ett högerprojekt med individualistiska förtecken (Karlsson 2006:7).

Sharing/Delning

I NA:s texter finns en skepticism gentemot att ge råd: ”Vi delar med oss av vår egen personliga erfarenhet om hur det har varit för oss. Frestelsen att ge råd är stor, men när vi gör det, förlorar vi nykomlingars respekt.” (Narcotics Anonymous 1998:52; jfr Narcotics Anonymous 2001a:155; Helmersson Bergmark 1995:42f). Inom NA används en teknik för kommunikation som kallas *sharing*, på svenska *delning*. Delningstekniken brukar härledas till den kristna Oxfordgruppen (se avsnitt 5), där man delade med sig av sina egna erfarenheter, dels som ett vittnesmål, dels som en bekännelse (Rönneberg 2007:33f). *Sharing*, delning, är en grundläggande princip inom NA. När någon talar på ett NA-möte, får inte någon annan avbryta eller bemöta någon annans delningar. Man talar utifrån sig själv. Som vi senare ska se används *sharing* även i relationen mellan sponsorn och sponsin. *Sharing/delning* kan också

användas som en kommunikationsform inom kommittéer och styrelser i NA (jfr Narcotics Anonymous 2002b:63ff, 2008c:8) samt i NA:s litteratur. Ett exempel på det sistnämnda är boken *Sponsorship* (Narcotics Anonymous 2004), där NA-medlemmars erfarenheter av problem och svårigheter med sponsorskapet citeras tämligen okommenterat.

Sponsor/sponsi

Ordet *sponsor* kommer från det latinska verbet *spondere*, som ungefär kan översättas med ”att göra ett åtagande” (www.myetymology.com/latin/sponsor.html). Att vara sponsor associeras sannolikt för de flesta i dagligt tal med att vara en ekonomisk garant, något som inte överensstämmer med användningen av ordet inom NA. I Mäkelä et al (1996) beskrivs att sponsorerna inom AA i början garanterade sjukhuskostnaden vid avgiftningen för deras sponsier. Jag har själv vid ett tillfälle hört denna förklaring i tolvstegssammanhang. Mäkelä ger dock ingen referens för uppgiften och den återfinns inte heller, vad jag kunnat finna, i AA-litteraturen. Ordet sponsor finns inte med i AA:s grundbok från 1939, utan begreppet kommer in senare, även om sponsorskapet som företeelse i AA-traditionen ges sitt ursprung i när AA:s bägge grundare Bill och Bob träffades (Anonyma Alkoholister 2006b:2; jfr Anonyma Alkoholister 1952/2007, där sponsorbegreppet finns med). Hur sponsorskapet beskrivs och förklaras i NA-litteraturen återkommer jag till i avsnitt sju om Sponsorsystemet.

Jag använder den svenska stavningen för den som har en sponsor: *sponsi*. Detta överensstämmer med den stavning som också återfinns i den svenska översättningen av NA:s texter. Som pluralform skriver jag *sponsier*, vilket de flesta av mina intervjupersoner säger. En av mina intervjupersoner (med svensk bakgrund) använder dock i tal och när han e-postat mig den engelska pluralformen *sponsees*. Kopplat till begreppen sponsor/sponsi använder mina intervjupersoner uttrycken *sponsorled*, *sponsorträd* och *sponsorfamilj*. Jag kommer att förklara dessa begrepp i avsnitt sju.

2. Tidigare forskning

Sökning i forskningsdatabaserna Sociological abstracts, PsychInfo samt Pubmed har genomförts med sökorden: Narcotics Anonymous, sponsor, sponsorship, Alcoholics Anonymous, self-help, mutual-help movement. En studie har återfunnits som specifikt har undersökt sponsorskapet inom NA. Ytterligare en studie har undersökt sponsorskapet inom AA.

Internationell forskning

Socialstyrelsens (2007) tidigare refererade positiva rekommendationer om självhjälsgrupper, är baserade på Humphreys (2004) forskningssammanställning om självhjälsgrupper vid beroendeproblematik. Humphreys slutsatser grundas i en genomgång av mer än 500 studier på området. Studierna berör olika självhjälsgrupper inom beroendområdet, alltså inte enbart tolvstegsbaserade grupper. Humphreys är övervägande positiv till NA och hans slutsats är att NA-deltagande efter behandling ökar sannolikheten för att vidmakthålla drogfrihet jämfört med personer som inte deltagit i NA. Humphreys redovisar bland annat en studie som hans

forskargrupp utfört där 253 narkotikamissbrukare följts upp ett år efter behandling och där de som hade deltagit i NA efter behandling uppvisade 50 procent minskat droganvändande jämfört med kontrollgruppen. Enligt Humphreys finns det dock relativt få studier om självhjälpsgrupper vid drogmissbruk. Humphreys skriver att den forskning som finns huvudsakligen har koncentrerats på en enda självhjälpsgrupp i ett enda land: Alcoholics Anonymous i USA (Humphreys 2004:3).

En sociologisk studie som generellt behandlar självhjälpsgrupper är Borkman (1999). Borkman har studerat en självhjälpsgrupp för personer som stammar, men hon baserar även sina resultat på forskning om Anonyma Alkoholister. Borkman har utarbetat en modell för dels hur *individer* i självhjälpsgrupper kan utvecklas, dels hur *grupperna* kan utvecklas på olika sätt. Borkman beskriver på individnivå hur personen kan övergå från att se sig som offer till överlevare. Den erfarna deltagaren kan sedan antingen utvecklas till ett öppet växande stadium ("thriver"), alternativt att bli stagnerande, slutna och dogmatisk. På liknande sätt kan grupperna utvecklas från stadium ett, med mycket nykomlingar ("fledging") och offeridentitet, till stadium två ("developed") som kännetecknas av bland annat ny överlevandidentitet och lösningar på problemen. I det tredje stadiet kan grupperna utvecklas antingen som öppna lärande grupper, alternativt slutna och dogmatiska.

Det finns ett stort antal vetenskapliga studier om Anonyma Alkoholister. Jag ska här nämna Mäkelä et al (1996) och deras ofta refererade undersökning av AA i åtta länder. De nitton forskarna har genom deltagande observationer på AA-möten och intervjuer med AA-medlemmar gett en både bred och djup beskrivning av AA. Man går igenom bland annat historik, ideologi, organisation och AA som en social rörelse. Forskargruppen skriver samtidigt att olikheterna inom AA gör det svårt att beskriva "a true AA". Följelymen till denna studie har också titeln *Diversity in unity* (Rosenqvist & Eisenbach-Stangl 1998).

Crape et al (2002) har undersökt effekten av sponsorskapet inom Anonyma Narkomaner. Studien är kvantitativ och femhundra personer med pågående eller tidigare injektionsmissbruk av narkotika deltog i studien. De undersökta personerna är indelade i fyra grupper där en grupp saknar NA-kontakt. En andra grupp går på NA-möten, men har ingen sponsor. Den tredje gruppen går på NA-möten och har sponsorkontakt. Den fjärde gruppen har sponsor och är dessutom också själva sponsorer. Resultaten tyder på att sponsorerna har större nytta av att *vara* sponsor, än vad sponsierna har av att *ha* sponsor.

Whelan et al (2009) är en pilotstudie om sponsorsystemet inom AA. Forskarna har intervjuat 28 AA-sponsorer, dels genom ostrukturerade kvalitativa intervjuer, dels genom standardiserade frågeformulär. Det är denna studie som ligger närmast det jag själv avser att undersöka i min uppsats. Forskarna identifierar 16 olika "sponsorroller" ("sponsorship roles") som har identifierats genom tematisering och analys av sponsorernas svar och berättelser. Exempel på sponsorroller som forskarna beskriver är: vänskap, erbjuda hopp, vara icke-dömande, vägleda i de tolv stegen, dela erfarenheter av tillfrisknande med sponsin, ge råd, föra vidare AA-budskapet, uppmuntra AA-aktivitet, identifiera riskbeteenden, diskutera andliga frågor och att undvika fundamentalism. Det stöd som sponsorn ger är dels av emotionell natur, vilket anges som speciellt viktigt under den första tiden av nykterhet samt

krissituationer i sponsins liv, t ex skilsmässa. För det andra anges sponsorn ge praktiskt stöd och också uppmuntra sponsin att söka stöd utanför AA, när så behövs. Forskarna betonar också identifikationen mellan sponsorn och sponsin: "...share my experience. Tell him I've done that too", säger en av intervjupersonerna. De intervjuade sponsorerna betonar olika starkt de ovan angivna rollerna och de beskriver också hur sponsorrollen kan förändras över tid. Forskarna diskuterar vidare vid vilka tillfällen det kan vara lämpligt att sponsorer ger råd, och inte bara delar med sig av sin egen erfarenhet, samt vilka risker detta kan innebära. Forskargruppen avser att gå vidare med fortsatta studier av sponsorrollerna, hur man "lär sig att bli sponsor" och huruvida sponsorer kan utveckla ett "kontrollerande beteende".

Svensk forskning

Magnus Karlssons avhandling i socialt arbete har titeln *Själv, men inte ensam - om självhjälpsgrupper i Sverige* (2002). Karlsson har också skrivit en bok som bygger på hans avhandling: *Självhjälpsgrupper: teori och praktik* (2006). Karlsson skriver i sin avhandling att fenomenet självhjälpsgrupper i Sverige är utforskat och att det bland forskare funnits ett bristande intresse för självhjälpsgrupper. Syftet med hans avhandling är dels att kartlägga svenska självhjälpsgruppers utbredning och verksamhet, dels att undersöka vad som sker i gruppen, vad som motiverar deltagarna att besöka gruppen och vilka roller som finns i gruppen. Avhandlingen undersöker också gruppernas relationer till andra aktörer i det svenska samhället. Avhandlingens resultat visar, i motsats till vad Karlsson menar är den sedvanliga uppfattningen, att självhjälpsgrupper och professionella många gånger samarbetar. Självhjälpsgrupperna är komplement, snarare än konkurrenter, till professionella vårdinsatser. Genom grupperna fås också en gemensam förståelse, ett ömsesidigt stöd, information samt social gemenskap. Anonyma Narkomaner finns inte med i de självhjälpsgrupper som undersökts i avhandlingen.

Karin Helmersson Bergmark disputerade 1995 på sin avhandling i sociologi om *Anonyma Alkoholister i Sverige* och Noriko Kurube har skrivit en avhandling i socialt arbete: *Självhjälp och överlevnad. En studie av Länkarna* (1997). Kurubes avhandling har ett historiskt och organisatoriskt perspektiv och hon skriver att hennes avhandling, liksom Helmersson Bergmarks, är av "mer beskrivande karaktär" (Kurube 1997:52). Kurube har också gjort en översiktlig framställning över *Självhjälpsrörelser på missbruksområdet. Utvecklingen i Sverige med fokus på Länkarna och AA* (2004).

*

Annan relevant forskning, som inte specifikt behandlar självhjälpsgrupper, är Ebaugh (1988) som beskriver *exitprocesser*. Helen Rose Fuchs Ebaugh var själv katolsk nunna som lämnade klosterlivet och senare blev professor i sociologi. Ebaugh och hennes forskargrupp intervjuade 185 personer som på olika sätt brutit upp från sitt tidigare liv: personer som bytt yrkesbana, tagit ut skilsmässa, varit alkoholister, kriminella, prostituerade etc. Ebaugh såg dels ett *förstadium* till uppbrottet där personen funderar på alternativa vägar, kanske prövar nytt, men (tillfälligt) återgår till det tidigare livet. Därefter kommer *vändpunkten* som kan bero på något yttre tvång eller att de negativa erfarenheterna blivit för kraftiga, samtidigt som det finns positiva alternativ för personen. I det *tredje* stadiet kan det uppstå en saknad efter det

man lämnat och en osäkerhet om man gjort rätt, en ”marginalitetskonflikt”. I det fjärde stadiet har man anpassat sig till det nya livet, där gemenskap med andra personer är en viktig beståndsdel för att finna sig tillrätta. Svensson (1996/2007:366; jfr Skårner 2001:304) använder begreppet *övergångsgemenskaper* om grupper där man kan få stöd i processen ut från missbruket. Kristiansen (1999/2000) har i sin avhandling intervjuat narkotikamissbrukare som har blivit drogfria. Kristiansen beskriver hur hans intervjupersoner har funnit gemenskap inom pingströrelsen, NA eller andra föreningar. Kristiansen ser inte NA-deltagandet som att intervjupersonerna behöver leva i en ”marginalitetskonflikt” i förhållandet till narkotikan, trots att de fortsätter att gå på NA-möten. Kristiansen menar också att engagemang i NA, eller pingströrelsen, inte står i motsättning till att leva fullt ut i det ”vanliga samhället” med studier eller arbete, hämta barn på dagis, träffa vänner etc (Kristiansen 2000:214ff).

4. METOD

4.1 Förförståelse

Som jag beskrev i inledningen fick jag kontakt med NA genom mitt arbete som socialsekreterare. Jag blev tidigt intresserad av NA och började läsa deras egna texter. Framförallt *Stegarbetsguiderna* fick mig att inse att NA var något mer än bara ett socialt nätverk. Jag fascinerades av språkanvändningen och begreppen inom NA. En av mina första klienter beskrev NA:s betydelse för henne och talade om strukturen som hon hade i kontakten med sin sponsor. Jag har själv besökt öppna AA- och NA-möten och ofta talat med mina NA-aktiva klienter om hur de ser på NA. Den bild jag fått har huvudsakligen varit positiv, men från kollegor har jag ibland hört NA beskrivas i negativa ordalag, som en ”sekt”. Ett uttryck som jag oftast uppfattat mer som ett tecken på ogillande, än att man analyserat olika sekt-kriterier. Jag ska dock inte gå in närmare på denna fråga, då detta inte är uppsatsens syfte.²

Själv har jag en bakgrund inom idrottsrörelsen och var i många år aktiv fotbollsspelare, ungdomstränare, seniorlagledare och styrelseledamot i en fotbollsklubb i Gamlestaden i Göteborg. NA beskriver sig som en förening och jag kan ibland dra paralleller mellan min egen föreningserfarenhet och vad som beskrivs från NA. Jag kommer också att göra sådana parallella jämförelser i denna uppsats som ett sätt att ”normalisera” olika problem eller företeelser inom NA. På samma sätt som det finns problem inom idrottsrörelsen, t ex alkoholkulturen inom fotbollen, finns det givetvis också problem inom NA och även med sponsorskapet. NA deltar inte i allmän debatt och de har en anonymitetsprincip. Detta kan innebära att NA:s ideologi och praktik inte diskuteras utanför NA. Observera att jag nu inte säger att dessa principer är felaktiga för föreningar som AA och NA. Jag är medveten om hur de så kallade traditionerna har växt fram. Men dessa omnämnda principer, att inte delta i offentlig debatt och att vara anonym, kan skapa risk för slutenhet som i sin förlängning kan innebära att den egna verksamheten inte utsätts för ett kritiskt ifrågasättande. En grund för demokrati och yttrandefrihet är att olika åsikter får brytas mot varandra. Därför menar jag att forskning och studier som denna är av vikt för att bidra till att utveckla verksamheten inom

² För den som är intresserad av tolvstegsrörelsen relaterad till begreppet sekt (”cult”) hänvisas till Bufe (1998) samt Humphreys (2004:138f). Se även Liedgren (2007) för en allmän diskussion om sektbegreppet.

NA, och för att förhindra stagnation och dogmatism. Det är väsentligt att granska NA ”utifrån”.

4.2 Urval

Studien är av kvalitativ karaktär där sju personer har intervjuats individuellt. Rekryteringen har skett genom så kallad snowball sampling, snöbollsurval. Jag har tagit kontakt med två personer som jag genom egen kännedom visste var aktiva i NA. En av dessa personer hjälpte mig till kontakt med ytterligare fem personer inom NA. Direktiven till denna person var att intervjupersonerna skulle ha egen personlig erfarenhet av sponsorskapet samt inte vara hans egna sponsier. Samtliga av de tillfrågade personerna accepterade att bli intervjuade. En av de intervjuade personerna har tidigare varit min klient. Vi hade dock inte haft kontakt på flera år före intervjun. Snöbollsurval används ofta när man undersöker subgrupper, där det på annat sätt är svårt att finna undersökningspersoner. En fallgrop i samband med snöbollsurval är att intervjupersonerna kan tendera att rekrytera nya intervjupersoner som är deras vänner, som de umgås med, och som även på andra sätt delar varandras ideal och värderingar. Resultaten som man kommer fram till i analysen av studien kanske orsakas av helt andra bakgrundsfaktorer än vad man från början avsett. Som exempel kan intervjupersonerna inom en subgrupp ha rekryterat kamrater som förutom att vara delaktiga i denna specifika subgrupp också har gemensamma andra egenskaper eller värderingar. De kan vara homosexuella, från landet, nykterister, missbrukare, anarkister etc. Dessa bakgrundsfaktorer kan vara okända för intervjuaren/forskaren, men påverka resultaten, då kamratrekryteringen har möjliggjort ett skevt urval. I min studie framgår det till exempel att sex av sju intervjuade personer har deltagit eller deltar i individuell psykoterapi. Detta kan naturligtvis ge återverkningar på hur de ser på sponsorskapet och hur de uttrycker sig om detta, kunskapsmässigt och språkligt. Samtidigt kan de ha andra gemensamma bakgrundsfaktorer som jag inte ser och som kan påverka deras uppfattningar och hur de uttrycker sig.

Jag var inledningsvis osäker på om jag skulle ställa frågor enbart utifrån sponsorperspektivet eller enbart utifrån sponsiperspektivet, alternativt att bägge delarna skulle ingå i intervjuerna och uppsatsen. Jag utarbetade en frågeguide och genomförde en pilotintervju, där jag ställde frågor utifrån tre teman. Dels hur det var att vara sponsor, dels hur det var att vara sponsi, dels generella frågor om NA. Jag inledde med att fråga om första NA-kontakten, när den var och hur intervjupersonen uppfattade den. Efter detta frågade jag hur intervjupersonens liv såg ut vid denna tidpunkt och fick då berättat för mig en kort lifestory. Därefter kom intervjun att handla om att vara sponsor omväxlande med att vara sponsi och ibland generellt om NA. Intervjupersonen växlade ibland mellan att tala om och referera hur det var att vara sponsor med hur han upplevde samma sak som sponsi. Efter denna intervju valde jag att göra de fortsatta intervjuerna på samma sätt. Intervjutekniken kan beskrivas som cirkulär, där mina tre teman inte avhandlades i ordningsföljd utan där vi under intervjun återkom upprepade gånger till respektive tema. Jag hade förberett en intervjuguide, men använde mig sällan av den under intervjun utan valde att följa intervjupersonen i sin berättelse. Fördelen med denna intervjuteknik är att jag fick mer av ”spontana berättelser” från intervjupersonerna. Jag vill inte beskriva intervjuerna som samtal, utan just intervjuer. Det var intervjupersonerna som talade och jag som lyssnade. När jag ville veta mer om något som de sade upprepade jag

oftast bara några ord de sagt och de återvände då till detta och utvecklade det. Jag har försökt att undvika ledande frågor, för att förhindra att svar ”suggeras fram”. I utskrifterna kan jag ändå se att jag ibland ställer klart ledande frågor. Jag har i resultatdelen och analysen försökt att ta hänsyn till huruvida jag har fått spontana berättelser eller svar efter ledande frågor. Jag tillmäter i analysen spontana berättelser mer av tillförlitlighet, än kortfattade svar efter att jag ställt en ledande fråga.

Har intervjupersonernas berättelser anpassats efter att de velat lämna en bra bild av NA?
Finns det mer subversiva berättelser om NA som jag inte får ta del av?

Flera av intervjupersonerna är spontant kritiska till olika företeelser inom NA. Detta var något som förvånade mig. Min förförståelse är att nykomlingar inom NA många gånger kan bli onyanserat positiva till NA. Så småningom brukar detta gå över och personerna börjar också se problem och svårigheter inom NA. Sådillvida är det inget förvånande med att mina intervjupersoner, med lång NA-erfarenhet, ibland i kritiska ordalag beskriver problem och vad de ser som tveksamheter inom NA. Det som jag blir förvånad av är att de beskriver detta för mig i en intervjusituation där NA och sponsorsystemet undersöks. De vet inte vad det är jag kommer att skriva och vilket mitt perspektiv kommer att vara. De vet inte ens om jag är grundläggande positiv till NA, eller inte. De vet bara att mitt övergripande syfte är att studera sponsorsystemet inom NA. Till den person som hjälpte mig att rekrytera fem intervjupersoner, informerade jag att det också i uppsatsen kunde komma fram negativa sidor av sponsorskapet. Detta var för honom en självklarhet. Att de under dessa förhållanden ändå talar så fritt, som jag uppfattar att de gör, kan bero på olika saker. Jag kan givetvis göra tolkningen att de under samtalets gång får förtroende för mig och ger mig sin tillit. (De märker icke-verbalt att min grundläggande hållning till NA är positiv, även om jag inte i ord ger uttryck för något sådant före intervjun eller i mina frågor.) Det kan vara på detta sätt. Men jag menar att deras stundtals kritiska förhållningsätt till sin egen förening också säger något om NA. Mina intervjupersoner är inte, när de talar, rädda för att säga negativa saker om NA. Däremot upprepar de gång på gång att detta är bara vad de själva tycker och att de inte talar för NA. De delger mig bara sina egna erfarenheter. En möjlig tolkning är också det faktum att kritik mot företeelser inom NA finns öppet utlagda av NA på deras egna webbsidor. Till exempel rasism och sexism inom NA (NA 1991). Det är alltså tillåtet med kritik. Noterbart är att två deltagare är kritiska till gudsbegreppet inom NA. (Därmed inte sagt att de vill ta bort det.) Gudsbegreppet är grundläggande i NA och finns med i de tolv stegen. I en text på svenska NA:s hemsida beskrivs hur en motion till NA:s världsservicekonferens för ett antal år sedan förespråkade att gudsbegreppet i de tolv stegen helt och hållet skulle tas bort (NA 1992a). En av mina informanter (en man) använder samma argument som återfinns i denna text, att gudsbegreppet i NA inte är könsneutralt.³

En intervjuperson är kritisk till en negativ inställning till metadon som kan finnas inom NA, en annan att nykomlingar upprepar tolvstegsfraser utan att förstå innehållet i dem och att det finns NA-deltagare som inte rör sig utanför tolvstegssammanhang. Sedan kan det givetvis finnas än mer subversiva berättelser som mina intervjupersoner inte delger mig. Samtliga

³ Gudsbegreppet i de tolv stegen är fortfarande inte könsneutralt: ”Gud sådan vi uppfattade *honom*”. Däremot har det modifierats i senare NA-litteratur till det könsneutrala ”Gud enligt vår uppfattning”.

intervjuade är positiva till sponsorsystemet inom NA, även om de också kan ta upp problem som uppstår med sponsorskapet.

Nedan återges två exempel på hur intervjupersoner talar om huruvida det finns andra sätt än NA att bli drogfri på:

”Och det står någonstans i NA:s texter, som kan vara en liten dogm, vi ska passa oss för det, men som tyvärr har smugit sig in på några ställen: ’Det enda sättet att tillfriskna är att arbeta med NA:s steg.’ Det stämmer inte. Det finns hundratals och tusentals och miljontals människor som har gått vidare utan att arbeta med NA:s steg, och har ett bra liv. Och sedan står det så här också på ett ställe: ’Vill du vara drogfri så gå på möten, men vill du förbli drogfri så behöver du arbeta med NA:s steg.’ Det finns ingenting som säger att det är några garantier. Så det har smugit sig in lite grann tryckfelsnisse på några ställen. Vi är inte perfekta.” (Intervjuperson G, man)⁴

”Det finns folk som tappar tron på det här. Som delar om att de är trötta att gå på möten. Men det är okej. Ingen har rätt att bemöta det någon annan delar om. Det finns säkert folk som har kritik mot NA och det är ju inte så att NA är det absolut enda sättet man kan bli drogfri på.” (Intervjuperson B, man)

Ungefär halva intervjutiden har ägnats åt att vara sponsor/sponsi. Den andra delen har handlat om NA generellt. Genomsnittstiden på intervjuerna är 90 minuter. Intervjuerna spelades in med diktafon och skrevs ut i stort sett i sin helhet tämligen ordagrant, förutom smärre språkliga korrigeringar i transkriptionen gällande framförallt ordföljd. Jag har också markerat pauser och ibland skratt i talet. Utskrifterna avidentifierades gällande namn, vissa årtal och platser. Intervjupersonerna har getts möjlighet att läsa igenom de avidentifierade intervjuutskriften och godkänna det skrivna samt göra tillägg och ändringar. Två av intervjupersonerna har gjort ändringar i efterhand i intervjuerna.⁵

Jag har valt att återge flera längre sammanhängande citat i uppsatsen. Läsaren kan härmed göra egna alternativa tolkningar av vad som citeras. Syftet med dessa citat är också att illustrera hur mina intervjupersoner uttrycker sig. Ofta talar de ”NA-språk”, där de använder begrepp och talesätt hämtade ur NA-traditionen. Att de talar så med mig i denna intervjusituation behöver givetvis inte innebära att de i andra sammanhang talar på samma sätt. Jag har också valt att återge flera kortare citat ur NA:s egna skrifter, i samma syfte.

Intervjugruppen

Inom organisationsforskningen talar man om olika grader av *commitment* som man har till sin exempelvis förening eller arbetsplats (Meyer & Allen 1991). Commitment kan översättas med överenskommelse, åtagande eller delaktighet, men jag skall här beskriva det som grad av engagemang:

⁴ ”Vi är inte perfekta”, säger mannen i citatet. NA:s ideologi är ”recovery, not perfection” (Narcotics Anonymous 1992b:331). AA:s uttryck är ”progress, not perfection”, ”sjäsliga framsteg snarare än själslig fullkomlighet” (Anonyma Alkoholister 1939/2001:84). Jfr AA:s ursprung i den kristna Oxfordgruppen, där man strävade mot de fyra så kallade absoluten: absolut kärlek, renhet, ärlighet, osjälviskhet (Rönnerberg 2007).

⁵ Samtliga intervjuer är gjorda under år 2009.

- En del personer går till arbetet för att de behöver tjäna pengar för att kunna betala hyran. De går alltså enbart dit för att de måste.
- En andra kategori går dessutom till arbetet för att de blir del av en arbetsgemenskap, de uppskattar de sociala delarna i arbetet. De kan även, gränsande till tredje kategorin, tycka om arbetsuppgifterna.
- En tredje kategori delar också ideologin på arbetsplatsen. De har ett starkt engagemang och tror på vad de gör. De ser sitt arbete som meningsfullt, inte bara ur en personlig aspekt, utan att arbetet är viktigt i en djupare mening och bör utföras så som idéerna föreligger inom just detta företag.

Alla deltagare på ett NA-möte har på liknande sätt inte samma grad av delaktighet eller *commitment*.

- Det finns de som är där för att de mer eller mindre måste. De befinner sig till exempel på ett behandlingshem där det ingår i behandlingen att besöka NA-möten. De kan ha gått in i behandlingen under hot om avsked från arbetet, skilsmässa eller fängelse/tvångsomhändertagande. När behandlingen är över fortsätter de inte alltid med NA-möten. Man kan kalla denna grupp för *besökarna*.
- En del personer går sporadiskt eller mer kontinuerligt på möten mest för den sociala delen. De träffar andra personer i samma situation, de får stöd, uppmuntran, de utbyter erfarenheter, de knyter kontakter eller fördriver tiden. Däremot har de ingen sponsor, arbetar inte i stegen och deltar inte i föreningsarbetet. De är inte heller alltid drogfria mellan mötena. Man kan kalla denna grupp för *de sociala*.
- Mina intervjupersoner befinner sig dock idag i det stadium där de också omfattar ideologin. De tror på vad NA står för. Detta innebär inte att de är okritiska eller att alla mina informanter accepterar allting till hundra procent. Men det finns hos dem en tilltro till grunderna inom NA. De är samtliga väl insatta i NA:s ideologi, vad stegen och traditionerna står för. Samtidigt kan de beskriva hur de också kan gå på möten av andra skäl, än tilltron till delningarna och att ”föra budskapet vidare”. De kan gå av sociala skäl, att de umgås med personer i samband med möten. Man kan också tänka sig att de ibland kan känna sig tvingade att besöka mötet. Även om det inte känns så roligt att gå dit varje gång, så säger deras erfarenhet dem att risken för återfall i missbruk ökar utan mötesgåendet. De kanske också känner en lojalitet eller solidaritet med NA och människorna där som gör att de går på möten för att de vill ge tillbaka vad de fått. Man kan kalla denna grupp för *de ideologiska*.

Det kan ske en tidsmässig rörelse från en kategori till en annan och en person kan pendla mellan olika *commitment*, där det kan finnas inslag av alla tre, men med olika betoning i olika perioder. Det finns heller ingen lagbundenhet i att en individ nödvändigtvis kommer att avancera till tredje kategorin.

I praktiken kan graden av *commitment* visa sig i huruvida man enbart går på möten, eller också läser litteraturen, arbetar i de tolv stegen, har sponsor, deltar i föreningsarbetet (”gör service) etc.

Min utgångspunkt är att det också finns olika commitment i relation till sponsorn. Efter genomläsning av intervjuerna framkom skillnader i sponsorstilar som jag har försökt tematisera.

*

För att skydda deltagarnas identitet redovisar jag dem i grupp. Jag benämner dem i uppsatsen A, B, C, D, E, F, G. Dessa beteckningar på intervjupersonerna beskriver *inte* intervjuernas kronologiska ordning.

De sju intervjuade personerna är mellan 40 och 60 år gamla. Fyra är män och tre är kvinnor. Tre av intervjupersonerna har varit drogfria mellan två och fem år. Två personer har varit drogfria mellan fem och tio år. Två personer har varit drogfria mer än femton år. Två av de intervjuade har varit drogfria sedan sitt första NA-möte. De övriga har ibland haft kontakt med NA i flera år innan de blev drogfria. De kan då ha haft en ”anknytningsperiod”, där de bevistat enstaka möten eller också gått regelbundet på NA-möten men ändå fortsatt att använda droger, eller haft enstaka återfall. Mina intervjupersoner har, som jag uppfattat det, haft ett tungt narkotikamissbruk (hos fyra intervjupersoner framkommer att de har haft ett injektionsmissbruk). De huvuddroger som beskrivs i intervjuerna är centralstimulantia alternativt i ett fall opiater, givetvis ofta i kombination med andra preparat. Fem intervjupersoner beskriver också spontant hur alkoholen kunnat vara ett lika stort problem för dem som andra droger.

Fyra personer beskriver att de var hemlösa och arbetslösa när de första gången kom i kontakt med NA. Samtliga har idag bostad, i två fall försökslägenheter (eller motsvarande) genom socialtjänsten. Två personer är idag arbetslösa. De övriga har arbete. Utbildningsnivå har inte speciellt efterfrågats, men det framgår att en av de intervjuade långt efter sin första NA-kontakt har studerat på universitet och tagit akademisk examen.

Sex av sju personer kommer från Sverige eller nordiska grannländer. Den sjunde är från Iran och denna person har godkänt att jag nämner ursprungslandet i uppsatsen. Intervjupersonerna har sin hemvist i tre olika kommuner i Sverige. De är alltså aktiva i olika NA-grupper. Samtliga går regelbundet på NA-möten. Hur ofta de går på möten kan variera från ett möte per vecka till flera gånger i veckan. De beskriver också att det kan se olika ut i olika perioder. Hamnar de i krissituationer och mår sämre kan de intensifiera NA-kontakten. En person nämner att som småbarnsförälder fick han dra ner på mötesgåendet. Två personer berättar att de inledningsvis gick på två möten om dagen.

En person hade hittat NA på internet och därefter gått till sitt första möte och hade sedan obruten drogfrihet utan annan behandlingsinsats. De övriga kom till första mötet genom vänner eller via behandling. Ingen beskriver att de kom till NA efter rekommendation från socialsekreterare. Sex av sju personer hade pågående eller tidigare psykoterapi parallellt med deras NA-engagemang.

Av de sju intervjuade hade fem personer vid intervjutillfället *sponsor* inom NA. De övriga två personerna hade tidigare haft sponsor.

Sex av sju personer hade vid intervjutillfället *sponsier* inom NA. En person hade inte haft sponsier.

Mina intervjupersoner är samtliga mycket noggranna med att de inte talar för NA, bara för sig själva. De återkommer ofta till detta under intervjuerna.

Det är inte någon utvärdering av NA eller sponsorsystemet som görs i min studie. Detta har inte heller varit syftet med uppsatsen. Urvalsgruppen är för liten för att kunna generalisera till NA som helhet. Urvalet av intervjupersoner är heller inte slumpmässigt. Urvalsgruppen består till exempel inte av personer som, kanske efter en konflikt eller missnöje med sin sponsor, har lämnat NA. Intervjupersonerna är inte heller några nykomlingar inom NA. De har haft en mångårig kontakt med NA och samtliga är väl insatta i NA:s steg och traditioner. Det är personer som har en positiv grundhållning till NA, vilket inte nödvändigtvis innebär att de ställer sig bakom allting inom NA. De har samtidigt varit med så länge att flera av intervjupersonerna också spontant kan ta upp problem och tveksamheter inom NA. De har kommit förbi den ibland inledande förälskelsefasen. En del av intervjupersonerna går också på AA-möten. En man beskriver hur dessa AA-möten ger honom inblick i en annan social värld och samtidigt, i enlighet med tolvstegsideologin, också visar på likheten i beroendet:

”JE: Vad är det som gör att du går på AA-möten?

B: Det är lite annorlunda. Det är lite andra infallsvinklar. Texterna är lite annorlunda. Jag kan finna identifikation där också. Jag trivs där.

JE: Du kan känna igen dig där med de människorna som går på AA-möten.

B Ja. De som går på AA-möten kan vara mycket sådana här, folk som har arbetat i alla år. Haft höga uppsatta arbeten och grejer... De har något att komma med som tilltalar mig för de kan tala om en annan sida av missbruket som jag aldrig har sett. Jag har varit kriminell och alltid varit utanför lagen och hållit på med brott. Här /på AA/ finns det många människor med högt uppsatta positioner, journalister och läkare, allt möjligt. Som har varit runt i världen och arbetat och haft dyra villor. Bra betalda jobb. Ändå har det gått åt helvete. På grund av missbruket. De har något att berätta om från en annan värld, om man säger så. Men med samma beroendesjukdom, beroendeproblematik. Det är nytt för mig. Jag gillar att lyssna på det.” (Intervjuperson B, man)

5. NA:s ursprung och ideologi

Anonyma Alkoholister bildades 1935 ur Oxfordgruppen i USA. Oxfordgruppen var en kristen rörelse grundad 1916 (under namnet A First Century Christian Fellowship⁶) av prästen Frank Buchman. 1938 bytte Oxfordgruppen namn till Moral Rearmament, MRA. AA hämtade stora delar av sitt tolvstegsprogram från Oxfordgruppen. De tolv *stegen* beskrivs i AA som ett förslag till ett program för tillfrisknande. De tolv *traditionerna* är riktlinjer för hur de enskilda AA-grupperna bör fungera. (Helmerson Bergmark 1995; Rönnberg 2007)

Samtidigt formulerades väsentliga delar i AA:s tolv traditioner i reaktion *emot* Oxfordgruppen/MRA:s ideologi. AA ville bland annat ”undvika MRA:s elitism,

⁶ Jfr hur NA idag kallar sig ”Fellowship of NA” (Narcotics Anonymous 2008d:13). Jfr även hur mina intervjupersoner benämner NA *Gemenskapen*.

persondyrkan, prestige och toppstyrning” (Rönberg 2007:49). AA beskriver sig också som en andlig, och inte religiös rörelse. Detta har varit föremål för analyser och diskussion. Vad är skillnaden mellan andlighet och religion i AA? Inom AA och NA talas i de tolv stegen om ”en kraft starkare än vi själva” och om ”Gud sådan vi uppfattade honom”. En vanlig tolkning av ateister/agnostiker inom AA och NA, är att se tolvstegsgruppen som något som är ”starkare än mig själv”. Gud kan omtolkas som G-U-D, Gemenskap Utan Droger, vilket också två av mina intervjupersoner påtalar. I en personlig berättelse i NA:s grundbok sägs: ”Att jag är ateist hindrar mig inte från att arbeta med programmet. Det enda jag inte gör är naturligtvis att be.” (Narcotics Anonymous 1998:300)

Narcotics Anonymous grundades 1953 i Kalifornien, USA. Som initiativtagare anges en man som i NA-litteraturen benämns Jimmy K. Han var själv narkoman och hade varit aktiv i AA. Syftet med att bilda NA var att narkomaner skulle ha lättare att identifiera sig med varandra i en egen gemenskap (Narcotics Anonymous 1998: 89). Jimmy K läste om hur AA:s tolv steg och tolv traditioner hade utvecklats och han hade uppfattningen att stegen och traditionerna skulle vara väsentliga även för en rörelse som NA. Med smärre förändringar anpassades AA:s steg och traditioner till NA (Narcotics Anonymous 2002a:23). NA räknar 1987 som sitt startår i Sverige.

NA är en icke-professionell förening/självhjälpsgrupp och har inga anställda läkare eller terapeuter. NA har således inga behandlingshem. De är samtidigt inte heller motståndare till behandlingsinsatser parallellt med NA. Sex av mina sju intervjupersoner har haft parallella - psykodynamiska, kognitiva eller tolvstegsinriktade - behandlingsinsatser vid sidan av NA. Vad gäller synen på läkemedelsbehandling har jag inte generellt frågat om detta, men ändå kommit in på det i vissa intervjuer. NA:s program förespråkar ”total avhållsamhet från alla droger” (NA 1998:9). I NA:s böcker och skrifter återkommer frågan om vad som är en drog, vem som har rätt att definiera detta och hur man ska se på socker, nikotin, metadon, antidepressiva läkemedel, neuroleptika, medicinering hos tandläkaren etc (se t ex NA 1988/89, 2008b, 2010).⁷ NA beskriver beroendet som en allergi, där alltså en minimal droganvändning riskerar att utlösa en allergisk reaktion, ett återfall (NA 1998:5). Två av mina intervjupersoner beskriver samtidigt att de efter flera års drogfrihet, psykoterapi och aktivt NA-deltagande, hamnade i livskriser, där de då använde läkarförskrivna mediciner: sömnmediciner eller antidepressiva läkemedel. En person tog ett exempel på en NA-medlem som råkat ut för en trafikolycka och fått morfin, vilket då självklart inte betraktades som återfall. Ytterligare en person uttalade sig i intervjun positivt till metadonbehandling och var spontant kritisk till att personer som är i metadonprogram av många NA-grupper uppmanas att inte tala/dela på mötet.⁸

⁷ “Some members recover in NA with mental illness that requires medication. Just as we wouldn’t suggest that an insulin-dependent diabetic addict stop taking their insulin, we don’t tell mentally ill addicts to stop taking their prescribed medication. We leave medical issues up to doctors.” (NA 2010:20)

⁸ Metadonpatienter betraktas i dessa grupper som drogpåverkade, vilket alltså i sig inte utesluter medlemskap i NA, så länge man har ”en önskan att sluta använda”. Andra NA-grupper accepterar däremot att metadonpatienter talar/delar på möten. Synen inom NA på läkemedel med ”sinnesförändrande substanser” är i behov av en studie i sig. Se t ex senaste upplagan av NA:s grundbok där en person med schizofreni kritiskt beskriver hur han undviker att ta sina läkarförskrivna mediciner på grund av att de var ”sinnesförändrande”. Han fick även höra inom NA att

*

En väsentlig punkt i NA:s ideologi är att beroendet inte handlar om karaktärssvaghet.⁹ Man har en kronisk sjukdom som gör att man, trots ansträngningar, aldrig kommer att klara att återgå till ett kontrollerat droganvändande. Man måste *kapitulera* och inse att man behöver ta hjälp. Men med sjukdomsbegreppet finns också en *ansvarsfilosofi*. Den beroende är fullt ut ansvarig för sitt tillfrisknande: ”Vi kan inte längre skylla vårt beroende på människor, platser och saker. Vi måste möta våra problem och våra känslor.” (Narcotics Anonymous 1998:15; jfr Narcotics Anonymous 2001b: 68) Denna ansvarsfilosofi återkommer ofta i NA:s texter. Man ska bli ”en produktiv, ansvarsfull medlem i samhället” (Narcotics Anonymous 1998:107, jfr *ibid*:89). Man uppmuntrar också medlemmar till ett samhällsengagemang utanför NA: ”Våra individuella intressen kan breddas till att innefatta sociala och till och med politiska frågor” (*ibid*:105). I och med att beroendesjukdomen är kronisk och livslång så måste samtidigt NA-deltagandet vara livslångt: ”NA kan överleva utan oss, men vi kan inte överleva utan NA.” (*ibid*:107).¹⁰ NA ser sig alltså knappast som en ”övergångsgemenskap”, även om föreningen för vissa medlemmar i praktiken fungerar så (jfr Kristiansen 2000:165f).

Inom NA presenterar man sig på möten oftast som *beroende* eller *en beroende* (jfr NA 1988/89). Det anses inte väsentligt vilken specifik drog som man har använt. I inledningen på ett NA-möte brukar läsas en text med innehållet att ”alkohol är en drog”. Det betonas på detta sätt inom NA att man som beroende inte kan göra undantag för alkoholen. Man betecknar sig alltså inte som narkoman inom NA. Två av mina intervjupersoner betonar att man på möten undviker att tala om vilka droger man har använt. Man bör försöka se till likheter i stället för till skillnader. Man bör också på möten undvika att tala för mycket om gamla ”krigshistorier” om tiden i missbruk och istället tala om lösningen i NA:s program (jfr Narcotics Anonymous 1992: 368). En självhjälpsgrupp och föregångare till NA kallade sig *Addicts Anonymous*. De slutade dock med detta namn, då de inte ville sammanblandas med eller inkräkta på AA:s namn (Narcotics Anonymous 2002a: 26). En viss tveksamhet till namnet Narcotics Anonymous, kan skönjas även idag inom NA, se Narcotics Anonymous (2008d:xix), där det sägs att namnet NA inte fullt ut beskriver vad beroendet handlar om. För att stärka identifikationen anses det väsentligt att man har en gemensam beteckning, *beroende*, som inte är knuten till den enskilda drogen som man har använt. Beroendebegreppet inom NA går utanför droganvändandet och innefattar ”tankar, känslor och beteenden” som kanske till och med blir en del av ens personlighet eller det man kallar *sjukdomen* (Narcotics Anonymous 1992b:56, 364; Peyrot 1985). NA tar i sina texter inte ställning till vad som i grunden orsakat beroendesjukdomen och man kan inom NA höra olika uppfattningar om detta.

Kan det vara stigmatiserande att kalla sig beroende? Humphreys (2004:142f) menar att det saknas forskning gällande sådana stigmatiseringseffekter. Johansson (2000) har i

hans psykiska problem berodde på att han inte gjort ett ”ärligt fjärde steg” (NA 2008d:257f). Jfr Humphreys (2004:171) som menar att NA-medlemmars syn på sinnesförändrande läkemedel är olikartad, ungefär som i samhället i övrigt.

⁹ ”Vi finner att vi lider av en sjukdom, inte av ett moraliskt dilemma. Vi var allvarligt sjuka, inte hopplöst usla.” (NA 1998:16)

¹⁰ Jfr NA (2001a:195): ”Anonyma Narkomaner gör inte anspråk på att ha lösningen på världens alla problem. Vi hävdar inte ens att vi nödvändigtvis har den enda lösningen på beroendet.”

skriftliga frågeformulär undersökt AA-medlemmars identitetsbegrepp. Johansson menar att alkoholidentiteten inom personen existerar sida vid sida med andra identiteter, som att vara mor/far, yrkesarbetare, idrottare etc. En av mina intervjupersoner med mer än femton års drogfrihet beskriver hur beroendeidentitetens betydelse kan förändras över tid. Hon svarar på min kanske något provocativa fråga:

”JE: För dig är det viktigt att ha kvar beroendeidentiteten?

A: Om det är viktigt... (paus) För mig är det viktigt att identifiera mig med den människa som jag är idag. Det är viktigt att komma ihåg var jag kommer ifrån och utveckla en tacksamhet gentemot det, för det är ingen självklarhet. Mitt missbruk var inte roligt. När det väl var. Så jag tycker det är viktigt att komma ihåg var jag kommer ifrån. Men hur viktigt är det att identifiera mig...? Jag identifierar mig som beroende när jag går på möten. Men det är inte så att jag tänker på mig riktigt på det viset. Alltså att jag är så identifierad med det som är sjukt, det är jag inte. Jag vet, det som vi kallar sjukdomen, hur det har funkade i mig, jag kan se vissa lurigheter i tankegångarna som kan finnas i mig som jag känner igen. Men jag är mycket mer där att jag har en problematik som kanske alla människor har, som vi alla får hålla på med. Varför är vi här och livet och hej och hå och allt det där. Det har jag som alla andra. Jag talar inte alltid om att jag är en beroende. Det gör jag väl egentligen aldrig i sammanhang där jag inte behöver göra det. Jag behöver inte hitta den identifikationen för jag har hittat identifikationen i mig själv, i den person jag är. Men jag behövde identifiera mig som beroende, ganska länge genomsyrade det allting som jag var och gjorde. Jag kan se med ödmjukhet på det, förstå det, jag behövde göra det.

JE: Det var viktigt för dig.

A: Det var jätteviktigt. För det var min identitet. Det gjorde att jag var någon. Att jag kunde identifiera mig som tillfrisknande. Det är väldigt jobbigt att fullständigt ändra på sina beteenden, som är skadliga för en själv och andra. Det krävs mycket mod. Det är tufft.”

(Intervjuperson A, kvinna)

Kvinnan som citeras säger att beroendeidentiteten ganska länge genomsyrade allting som hon var och gjorde. I början var detta viktigt för tillfrisknandeprocessen, men nu har beroendeidentiteten minskat. Hon är mer där att hon har en liknande problematik som andra människor har. Samtidigt vet hon var hon kommer ifrån och vad hon bär med sig. Hon kan fortfarande ha kvar vissa tankemässiga delar som hon känner igen sedan tidigare. I enlighet med NA:s synsätt att beroendesjukdomen är kronisk, lämnar hon alltså inte helt beroendeidentiteten, även om den har blivit mindre betydelsefull med tiden. Att lämna beroendeidentiteten skulle innebära att man – efter att ha fått arbete, bostad, positiva relationer och bearbetat sin bakgrund - borde kunna återvända till ett kontrollerat alkohol- eller narkotikaanvändande. Enligt NA:s sjukdomsbegrepp är detta, att åter kunna kontrollera sitt droganvändande, inte möjligt. Återfallssignaler, drogsug och kontrollförlust, kan återkomma efter många års drogfrihet. Observera att man inom NA inte identifierar sig som ”missbrukare” eller ”före detta missbrukare”. Ett möjligt synsätt är att beroendeidentiteten har ett mer positivt begreppsligt innehåll (konnotation) som innebär att personen som betecknar sig som beroende har påbörjat, eller kommit långt in i, en process av det man kallar

”tillfrisknande” gällande tankar, känslor och beteenden.¹¹ Beroendebegreppet kan tolkas som frigörande snarare än stigmatiserande.

*

Att ”slå i botten” som en förutsättning för att kunna vända och bli drogfri innebär inte att man behöver ha förlorat allt. Botten är ett relativt uttryck och kan se olika ut från person till person. (Narcotics Anonymous 1992b: 234; jfr Anonyma Alkoholister 1952:21; Kristiansen 2000:133f, Mäkelä et al 1996:195) En av mina intervjupersoner beskriver hur han hade arbete, bostad och familj kvar, trots ett dagligt narkotikaanvändande. Hans liv hade blivit ohanterligt och han beskriver hur han hade nått sin ”personliga botten”, när han sökte upp NA.

Humphreys (2004) påpekar att medlemskap i NA inte förutsätter att man tror på Gud eller accepterar sjukdomsbegreppet eller de tolv stegen. Enda villkoret för medlemskap är enligt tredje traditionen ”en önskan att sluta använda”, något som också betonas av mina informanter. En av mina intervjupersoner säger, med hänvisning till tredje traditionen, att han uppskattar den anarkistiska friheten i NA och att man har rätt att komma och gå när man vill till ett möte. Ordet anarki återfinns ofta i litteraturen om AA, se Borkman (1999), Bufe (1998), Christie (1997), Mäkelä et al (1996). En av AA:s grundare, Bill Wilson, talade om att man i AA frivilligt slöt sig samman i grupper: ”Vi kan inte *tvingas* att göra något. I det avseendet är vår sammanslutning en godartad anarki.” (Anonyma Alkoholister 1957/2003: 234) ”Ingen tvingar oss att ge upp vårt elände.”, står det i NA:s grundbok (NA 1998:30). Det finns föga av formell styrning och regler inom NA. Det finns inga krav för medlemskapet att man måste delta i ”service” (föreningsarbetet), ha sponsor, ha sponsier, arbeta i stegen etc (jfr Narcotics Anonymous 1992: 361). Samtidigt finns det också en stark struktur inom NA. Det är sällan eller aldrig som möten spårar ur, enligt mina intervjupersoner. De tolv traditionerna beskrivs också som viktiga riktlinjer som skyddar medlemmarna.

”JE: Hur vanligt är det att folk i NA har sponsorer?

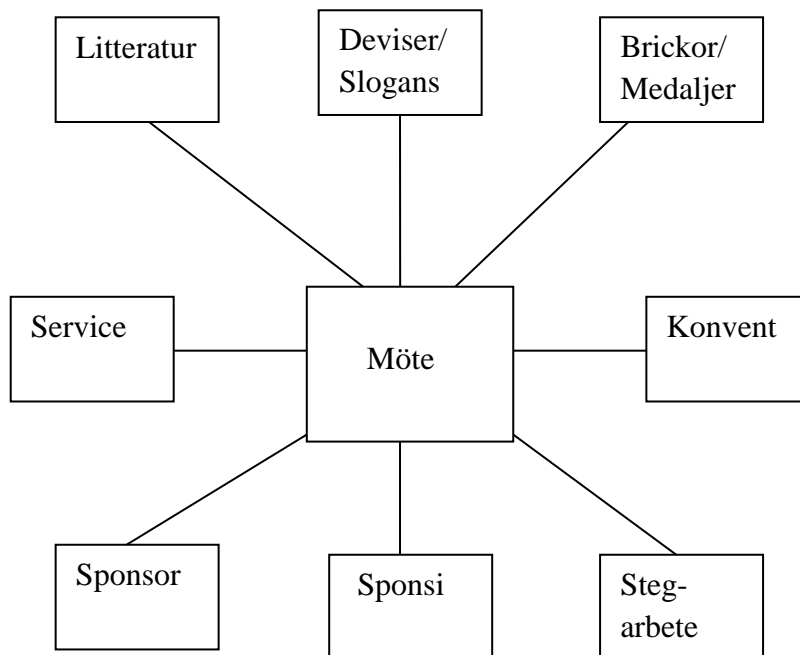
E: Det är väldigt vanligt. (paus) Det hör till. Men alla har det inte. Och alla fattar kanske inte. Och alla jobbar inte i stegen. Men någonstans är det strukturen. Du ska ha sponsor, du ska gå på möten, du ska jobba i stegen, gör service. Det är de fyra hörnstenarna. Det är mantrat. Folk dras med i det. Alla andra gör det, så identifierar du dig som alla andra. Sedan är lättjan där och stör, vissa klarar inte, trauman hit och trauman dit...” (Intervjuperson E, kvinna)

”E: Någonstans är det ett smörgåsbord. Det är upp till dig hur du tar för dig av det och hur du är med och formar det. Sedan finns det som sagt traditioner som gör att det aldrig spårar ur. Det gör inte det. Det är ett fenomen, väldigt abstrakt, men det spårar inte ur.” (Intervjuperson E, kvinna)

”Vi behåller det vi behöver och lämnar resten.” (Anonyma Narkomaner 1998:58)

¹¹ Att beteckna sig *en* beroende, kan ses som betoning av en grupptillhörighet (*en* av *många* beroende). En del medlemmar i NA betecknar sig ”tillfrisknande beroende” vilket i min tolkning är en förstärkning av den positiva konnotationen i NA:s beroendebegrepp. En alternativ tolkning skulle kunna vara att tillägget ”tillfrisknande” tyder på att man inte uppfattar beroendebegreppet som tillräckligt frigörande, eller överhuvudtaget frigörande.

6. NA:s verktyg

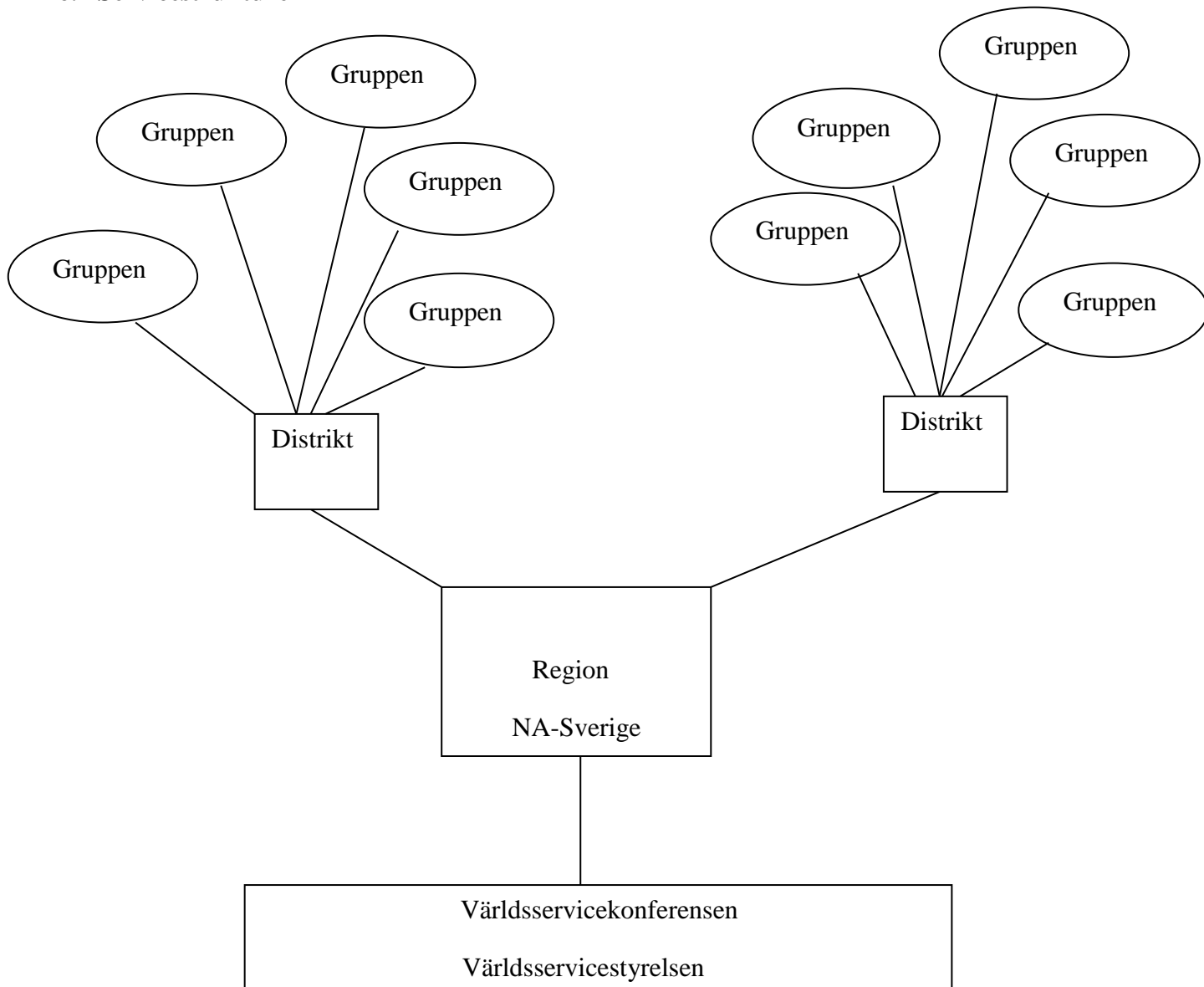

”Mötena blir i sig en magnet. Det är ett forum för gemenskap. Det är det som är alternativet till drogerna.” (Intervjuperson E, kvinna)

I denna figur har jag valt att sätta Mötet som det centrala. Man skulle kanske kunna invända att sponsorskapet borde vara centralt i en uppsats som denna. Man skulle också kunna ha haft något annat som det centrala: Individen, NA-gruppen, Ideologin, Traditionerna etc. Jag har dock uppfattat av mina intervjupersoner att mötet är det centrala inom NA, vilket inte utesluter att någon annan kunde utformat figuren på ett annat sätt. Jag har också valt att ha sponsor och sponsi som två separata verktyg. Avsikten med figuren är mest att få en översiktlig bild över hur NA fungerar och vilka verktyg för drogfrihet som man tillhandahåller. De vanligaste verktygen som mina intervjupersoner talar om är att gå på möten, att skaffa sponsor, att arbeta i stegen samt att göra service. Därutöver omnämns litteratur, deviser, brickor/medaljer, konvent samt att ha sponsier, även om detta inte alltid uttryckligen beskrivs som ”verktyg” för drogfriheten. Man kan i NA:s texter se uttrycket *redskap* (”tool”), men där finns också ordet *nycklar* till drogfriheten. Mina intervjupersoner använder orden *verktyg* och *nycklar*, men syftar då inte nödvändigtvis på allt det som jag här beskriver som verktyg. Rubriken ovan ”Verktøyg” och figuren bör inte ses som ett NA-uttryck/ideologi, utan är min egen tolkning av vad som används som hjälp för drogfriheten inom NA.

Jag kommer nu att beskriva de olika verktygen i figuren. Jag kommer att inleda med det som kallas servicestrukturen och avslutar med det centrala i denna undersökning, Sponsor och Sponsi, vilket också är de begrepp som kommer att ges mest utrymme.

6.1 Servicestrukturen

Rönberg (2007:46f) skriver att man inom AA ogillar ordet ”organisation”.¹² Inom NA sägs på liknande sätt i nionde traditionen att ”NA som sådant bör aldrig organiseras, men vi kan bilda styrelser eller kommittéer för serviceverksamhet, direkt ansvariga inför dem de tjänar.” (Narcotics Anonymous 1998:74) Att vara organiserad beskrivs inom NA som ”att ha ledning och kontroll” (ibid:74). Istället används begreppet ”service” och man talar om att ”tjäna gemenskapen” (ibid).

¹² Jfr MRA: ”Moralisk upprustning är däremot inte en organisation med medlemsförteckningar och dylikt och ersätter inte kyrkor, samfund, politiska partier eller intresseorganisationer.” (Jonzon 1971:46)

En av mina intervjupersoner beskriver uttrycket ”göra service” med att det ungefär innebär ”ideellt föreningsarbete”. Detta kan innebära allt ifrån att man kokar kaffe på det lokala NAMötet, till avancerade styrelseuppdrag på internationell nivå. Man blir del i ett sammanhang och detta anses bidra till ens drogfrihet (jfr Narcotics Anonymous 1998:57).

Den lokala *Gruppen* har praktiska möten, där det utses vice sekreterare, sekreterare, vice kassör, kassör samt en Gruppservicerepresentant, GSR¹³, som är länken till *Distriktet*. I Sverige finns tolv NA-distrikt. Från Distriktet utses representanter till *Regionen* (NA-Sverige) som utser representanter till *Världsservicekonferensen* som väljer *Världsservicestyrelsen*. Därutöver finns kommittéer för information om NA som riktar sig till sjukhus och andra institutioner och för att se till att telefonlinjen är bemannad. Man har litteraturkommitté, webbkommitté etc.¹⁴ Ledarskapet inom NA är roterande, vilket innebär att många NA-medlemmar har innehaft förtroendeposter på olika nivåer. Grupperna anses stå högst i hierarkin i NA och världsservicestyrelsen lägst.¹⁵ De enskilda grupperna på lokal nivå är autonoma, det vill säga att de är självstyrande, förutom gällande frågor som berör hela NA. Det som framförallt är sammanhållande i NA är litteraturen, de tolv stegen, de tolv traditionerna och de tolv koncepten. De tolv koncepten är riktlinjer för servicestrukturen inom NA.¹⁶ Mina intervjupersoner talar om service, vad det innebär och vad det har betydelse för dem:

”Det var viktigt, att se hur stort NA är. Och sitta med på lite högre nivå, egentligen är det ju lägre nivå. De här större sammankomsterna med olika representanter från olika delar av landet. /.../ Jag har fått större förståelse för NA. Jag har träffat folk som jag känner från andra delar av Sverige. Träffat folk som jag känner sedan förr som jag knarkat med runt om i Sverige, som är drogfria. Och lärt känna jättemånga drogfria människor över hela landet. Det har betydelse mycket för mig.” (Intervjuperson B, man)

”När jag satt på mitt första DSK /Distriktservicekommittémöte/ och kollade in det här, så blev jag ganska imponerad. Där sitter gamla knarkare, massa typer, de som har varit värsta skrällen för folk. Där sitter de och tar ansvar, kliver fram på arenan, växer som människor. Jag gick in i distriktservice. Jag kände att det fanns ett behov.” (Intervjuperson E, kvinna)

”Men jag tror att den viktigaste servicen av alltihop, det är kaffekokaren och de som öppnar mötena. Hade vi inga sådana så vore det inga möten. I servicestrukturen säger vi att det är gruppen som är det viktiga, inte distriktet och regionerna och världsservice. Utan grupperna så faller allting. I vanliga fall säger man att gräsrötterna är längst ner, men här är de högst upp. All service vi gör, gör vi för våra medlemmars skull.” (Intervjuperson D, man)

¹³ I NA-grupperna väljs man till förtroendeuppdragen (”serviceposterna”) på två år, där man först går bredvid som vice ett år och sedan är ordinarie ett år. Därefter ska man rotera ut. NA-grupperna har ingen ordförande (Narcotics Anonymous 1998:64).

¹⁴ För en mer ingående genomgång av servicestrukturen inom NA på nationell och internationell nivå hänvisas till Narcotics Anonymous (2002b, 2008c).

¹⁵ Bulletiner med uttalanden från Världsservicestyrelsen förklaras på NA:s internationella hemsida inte vara några absoluta direktiv och man betonar de enskilda NA-gruppernas autonomi. (<http://www.na.org/?ID=bulletins-bulletins-main>)

¹⁶ I *A Guide to World Services in Narcotics Anonymous* (NA 2008c:36f) anges vilka majoriteter som krävs för att göra förändringar i de tolv stegen, traditionerna eller koncepten.

”Sedan naturligtvis går vi in och styr ibland också (skratt), för vi är ju människor, men vi har riktlinjer i alla fall.” (Intervjuperson G, man)

Intervjupersonerna beskriver hur de, i enlighet med ideologin och tanken inom NA, blir del i gemenskapen genom att delta i service. Att göra service kan ses som meningsskapande och förmedla en känsla av sammanhang. En av intervjupersonerna svarar samtidigt nej på min ledande fråga om det bidragit till hennes drogfrihet att delta i service. Hon säger att hon känner tillhörighet ändå och förklarar att hon gör service helt enkelt för att det behövs och för att hon tror på vad NA gör.

I det sista citatet ovan kommer det in en självkritisk kommentar om att det kanske ändå finns någon form av styrning ”uppifrån” i NA. Service- och beslutsstrukturen i NA är inte forskningsmässigt studerad och man kan diskutera om talesättet att ”våra ledare är bara betrodda tjänare”(NA 1998:64) i själva verket är uttryck för ett orwellianskt ”nyspråk”.¹⁷ Samtidigt kan man också fråga sig om vi måste ställa kravet på en förening för narkomaner att den är mer icke-hierarkisk, än vilken annan förening som helst i samhället.

6.2 Möten

”Våra möten är en process av identifikation, hopp och att dela med sig.” (Narcotics Anonymous 1998:11)

Det finns slutna NA-möten och öppna NA-möten. Slutna möten är för dem som är beroende eller tror att de kan ha problem med droger. På öppna möten är även andra som är intresserade välkomna att sitta med och lyssna. Att tala på mötet kallas att *dela*. Det finns alltid en mötesledare som själv är beroende. Uppgiften att vara mötesledare roterar mellan medlemmarna. Man får närvara på mötet om man är drogpåverkad, men uppmanas att inte tala under mötet. Mötena kan vara stegmöten, traditionsmöten eller temamöten. Mötena får alltså olika innehåll beroende på mötets tema. Mötesformen kan se olika ut, men vanligt är att ordet går runt och alla ges möjlighet att säga något. På större möten måste man begära ordet om man vill dela. Det finns också talarmöten där någon håller en längre sammanhållen delning.

De flesta på mötet presenterar sig inte som narkomaner, utan som beroende. Man avbryter eller kommenterar inte den som delar. Mötena är således icke-konfrontativa. Man behöver inte heller dela om man inte känner sig bekväm med det. På mötet går en korg runt och man samlar in pengar till omkostnader som kaffe och eventuell lokalhyra. NA tar inte emot bidrag från icke-medlemmar. Mötet brukar avslutas med att deltagarna samlas och lägger armarna på varandras axlar och läser den så kallade sinnesrobönen¹⁸ tillsammans.

¹⁷ ”Krig är fred”, ”Okunnighet är styrka”, ”Frihet är slaveri”. I George Orwells framtidsskildring *1984* kallades detta språkbruk för ”nyspråk” (Orwell 1950/1971).

¹⁸ ”Gud, ge oss sinnesro att acceptera det vi inte kan förändra, mod att förändra det vi kan, och förstånd att inse skillnaden.”

Inom NA betonas identifikationen och igenkännandet. Flera av mina intervjupersoner beskriver lyssnandet på mötet som mer väsentligt än deras egna delningar. Den finska AA-forskaren Arminen (1998) menar utifrån sin konversationsanalys av AA-möten att de är *interaktionistiska*. Det finns en ömsesidighet i mötesformen, trots att man inte får avbryta eller kommentera. En av mina intervjupersoner beskriver detta och ger samtidigt analysen:

”Det är det här som är så jävla fräckt med möten och allting. Det är ingen som sitter och talar om för mig och kör ner i halsen på mig, så att mitt trots vaknar... Du ska inte tala om för mig! Jag tänker på hur det har sett ut. Jag kommer från en familj där det är mycket kritik. Där hela jävla arsenalen vaknar. Man kommer i dynamiska debatter. Och så går inte budskapet fram. Men när jag sitter och lyssnar på någon annan, när det inte handlar om mig, då kan jag ta in det. Och jag tror att det också är väldigt allmänmänniskt. /.../ Strukturen är precis tvärsom. Jag lämnar ut mig till dig och du kan ta in dig själv. Det är ett fenomen, som uppstår utifrån själva konstruktionen.” (Intervjuperson E, kvinna)

En annan intervjuperson beskriver hur hon började knyta an till NA:

”Jag var väldigt skamfylld hur det hade blivit med min familj. Vilken slags förälder jag hade blivit. Det var en kvinna där /på NA-mötet/ som hade två döttrar också, några år äldre än mina. Hon hade några drogfria år. Hon berättade om sin skam. Hennes känslor som hon hade gentemot sina barn och vilken kamp hon hade med dem. Hon vågade också blotta sitt allra mest smärtsamma... Då fick jag ett sådant här igenkännande (paus) ...ett igenkännande att detta kanske kan funka för mig med. Jag kände igen mig så mycket i henne. Hon satt ju där bland alla människor och pratade om det här. Det gav mig ett hopp att... Jag började någonstans att känna mig lite...ah det finns andra som bär på sådana här saker. Någonstans började jag att känna någon tillhörighet.” (Intervjuperson C, kvinna)

De två citaten illustrerar lyssnandet och identifikationen genom andras delningar på mötet. Skammen lättar något när andra berättar liknande saker som man själv känt sig skamfylld för. Man får ett hopp om att förändring är möjlig. Man börjar känna en tillhörighet, ett sammanhang.

*

”E: Man bemöter inte en delning. Men det händer ibland att jag säger saker vid en delning för att jag reagerar på något i rummet.

JE: Att du avbryter?

E: Nej, nej. När jag tar ordet, så får jag ändå ur mig det.

JE: Det blir lite bemötande...?

E: Ja, fast egentligen här bemöter vi inte. Jag har ju fri delning. Så tar jag ansvar.

Någonstans kanske det blir en nyans till i rummet. Sedan plockar ju folk det de vill.”

(Intervjuperson E, kvinna)

Citatet visar hur mötesdeltagare samtidigt som de följer strukturen och inte avbryter eller bemöter, ändå kan relatera till vad andra sagt genom att tala utifrån sig själv på ett motstridigt sätt gentemot någon annans delning. Min tolkning är att hon gör detta dels för sin egen skull, för att inte reta upp sig. Hon ”får ur sig” det hon stört sig på genom att visa att för henne är det på ett annat sätt. Dels vill hon visa nykomlingar att det finns

andra alternativa sätt att tänka på, genom att föra in ”en nyans till i rummet”.¹⁹ Detta kan jämföras med hur NA i en informationsbroschyr avråder från så kallat ”crosstalk” under mötet.²⁰

*

NA skriver i sin grundbok att ”ett möte om dagen under åtminstone de första nittio dagarna av tillfrisknande är en bra idé” (NA 1998:56). En av mina intervjupersoner är tydlig med att hon inte följt denna rekommendation själv, utan gått på betydligt färre möten. Å andra sidan beskriver två av intervjupersonerna hur de inledningsvis gått på ännu fler möten.

”G: Jag gick faktiskt på två möten varje dag i sex månaders tid. Tills jag hatade NA. Jag bytte drog beteendemässigt sett. Men det var en klok man som sa till mig så här. Han frågade hur lång drogfri tid jag hade. - Jag tar sex månader nästa vecka på torsdag, eller något sådant där. - Vad bra, sa han och gick. Och i det ögonblicket kom jag på att jag hade väl aldrig varit drogfri i sex månader under mitt vuxna liv. Då fick jag en tro i det ögonblicket...och ett hopp. Det gjorde också att jag drog ner lite grann på mitt mötesgående så att det inte blev drog. Det blev inte så besatt då.

JE: Du sade att du hatade NA?

G: Det blev nästan...det blev för mycket, va.

JE: Kände du dig pressad att gå på möten eller gick du...?

G: Det är väl så här att...det jag har lärt mig genom åren är och det är väl ganska vanligt förekommande...om man har ett dysfunktionellt beteendemönster åt det där vänsterhållet om man säger så...skall man bryta det så är det väldigt vanligt förekommande att man går för långt till höger...innan man går tillbaka och hittar medium. Du förstår min metafor?

JE: Jag förstår precis.

G: Det var väl så det blev. Det blev för mycket helt enkelt. *Men* jag fick min drogfria tid på det. Hellre hata NA och fortsätta gå på möten och vara drogfri än att... Jag är övertygad om att hade jag fortsatt att supa och droga så hade jag inte levt idag.” (Intervjuperson G, man)

”Besatthet” är ett uttryck som används i NA-litteraturen för att beskriva beroendet. Denne man använder samma uttryck om NA, när han säger att han bytte drog. Han använder också det uttryck som en del kritiker kan använda om personer som slutar med narkotika och blir aktiva i NA (eller pingstkyrkan); att de bara har bytt drog. Samtidigt beskriver han att han i efterhand kan se denna tid som viktig för honom ändå. Han lyckades härigenom upprätthålla en längre periods drogfrihet, innan han fann ett mer nyanserat synsätt till NA och sitt mötesgående. En annan intervjuperson med många års drogfrihet analyserar vad som kan hända med personer som är nya i NA:

”Många narkomaner som i början kommer till NA har ett behov av att byta ut sin besatthet med NA-möten. De blir väldigt diktatoriska: ”Gör så här och så här och så här!” Och det är helt okej. De behöver ha det på det viset istället för att gå ut och knarka. Men ofta blir det så att när man haft en tid /i drogfrihet/ så finns det mycket mer öppenhet. Det finns en öppenhet för andra sätt att bli drogfri. Man vill mer samarbeta med samhället, än att tala om för

¹⁹ Kvinnan i intervjun refererar i sammanhanget till just nykomlingar på mötet.

²⁰ ”Members are also encouraged to avoid ‘crosstalk’, which means we share our own experiences instead of responding to other members. Individuals can have conversations before or after meetings.” (NA 2008a)

samhället att det här är enda vägen. Det är ofta folk som har ganska kort drogfrihet och inte varit med så länge, och då pratar jag om noll till fem år ungefär. Då har man inte så himla mycket erfarenhet, det kan vara varierande beroende på vad missbruket har gjort med individen.” (Intervjuperson A, kvinna)

Även denna kvinna använder som synes uttrycket ”besatthet” och beskriver hur nykomlingar kan vara onyanserade (diktatoriska) i sin syn på NA. Observera hennes syn på vad kort drogfrihet kan innebära (upp till fem år).

”Om det kommer in väldigt nydrogfria narkomaner, och de kanske till och med känner varandra i det aktiva /missbruket/, så kan det bli väldigt laddat. Därför är det viktigt att äldre medlemmar går /på möten/ för att man ljuter olja på vågorna. Man kan påminna vad vi har för principer, att vi inte avbryter varandra, att vi lyssnar. På det stora hela går det bra till och det är väldigt öppen miljö, alla får plats, *där de är*.” (Intervjuperson A, kvinna)

Hon fortsätter att tala om att varför personer med 15-20 års drogfrihet fortfarande går på NA-möten:

”A: Många gånger har jag känt att jag behöver inte det här, kan jag tänka. Men NA behöver mig. Då går jag för den sakens skull. Till syvende och sist tycker jag ändå att när jag är på möten, så händer det något som är väldigt bra. Jag kan märka med mig själv idag, att när jag är väldigt stressad, för mycket jobb eller någonting sådant, att någonting är för mycket, då kan jag gå på NA och lugna ner mig. Jag blir väldigt älskad när jag kommer på möten, det är väldigt fint, det är det vi ger varandra, man får någon form av villkorslös kärlek på ett sätt. Det är väldigt fint. Det ger mig något ändå, men det är klart att jag springer ju inte ner mötena. Jag går en gång i veckan, och jag går på samma möte, håller mig i den hemmagruppen och träffar dem som är mina bekanta.

JE: Du ser det inte som absolut nödvändigt för din egen drogfrihet idag att gå på möten?

A: Absolut nödvändigt, kanske jag inte ser det. Men jag är heller inte...beredd att bolla med någon risk. (paus) Någon del i mig tycker att det är bra att jag har den här kontakten. Jag har sett många med lång drogfrihet som hamnar i livets kris. Någonting händer. De klarar inte av det och de har minimerat sina möten. De har släppt NA för att de tycker att de klarar sig för de är drogfria. Sedan går de ut /i missbruk/. En kille som jag vet hade varit drogfri i över tio år, så gick han ut och började med alkoholen socialt. Sedan var han på amfetamin och heroin och alltihop. Det tog ju en ganska lång tid... Och han har kommit tillbaka. Det är också något som jag märkt, folk som haft /drogfri/ tid och gått ut, så kommer de tillbaka, här i x-stad, folk vet ju då vem jag är, om man har varit med ett tag /jag har lång drogfri tid/.

”Undrar om hon är kvar?” “Är hon kvar, då funkar det.” Det är ett ansvarstagande som jag gör för att jag tror på NA.” (Intervjuperson A, kvinna)

Äldre medlemmar går på möten dels för sin egen skull, för att förhindra återfall och påminna sig att de är beroende. De träffar vänner och upplever att de får positiv respons på mötet. De kan beskriva att det är avstressande att gå på ett NA-möte efter arbetsveckan. Någon talar om det som ”mitt kyrkorum”, det är som att gå i kyrkan en gång i veckan. ”Mötet med människan”, säger en intervjuperson om det som fortfarande ger något efter många års NA-deltagande.

Dels går de också på möten för andras skull. För att vara ett hopp och en förebild i drogfriheten. De vill ge tillbaka vad de har fått och föra budskapet vidare att drogfrihet är möjligt och att NA fungerar. De fortsätter inom NA för att med sina erfarenheter bidra till att upprätthålla traditionerna och strukturen och därigenom förhindra att möten spårar ur och negativa stämningar sprider sig i NA-gruppen. De går på NA-möten för att föreningen ska fortleva.

6.3 Litteratur

NA:s böcker saknar författarnamn och är ofta skrivna i vi-form. Böckerna avser att spegla medlemmarnas erfarenheter och litteraturen är i närmast total avsaknad av vetenskapliga referenser.²¹ Årtalen nedan syftar till senaste reviderade upplagan.

- NA:s grundbok heter *Anonyma Narkomaner* (1998), men den kallas i dagligt tal *Basic Text*. Boken är indelad i två delar där beroendet och tillfrisknandet beskrivs i del ett. I denna del finns beskrivningar av stegen och traditionerna. Del två innehåller personliga berättelser/delningar av NA-medlemmar. Den engelskspråkiga sjätte upplagan av *Basic Text* (2008) innehåller personliga berättelser av personer från olika länder, åldrar, kön, social status, sexuell läggning, funktionshinder osv.
- *Det fungerar: Hur och Varför?* (2001) fokuserar på stegen och traditionerna.
- *Stegarbetsguiderna* (2001) innehåller de frågor som besvaras i stegarbetet och som sedan sponsin delar med sig av/redovisar till sponsorn. I förordet förklaras att man kan välja att använda frågorna som de är, men att man också kan lägga till eller ta bort frågor. Många av frågeställningarna är allmänmänskliga och kan tala även till den som inte är beroende.
- *Sponsorship* (2004) är en bok som innehåller korta citat sammanbundet med text, där NA-medlemmar beskriver olika aspekter av sponsorskapet. *Sponsorship*-boken innehåller en hel del av svårigheter och problem beskrivna som kan uppstå i relationen mellan sponsor och sponsi: Att sponsorn bryter förtroendet, att sponsorn börjar bedriva psykoterapi, att sponsorn lånar pengar av sponsin utan att betala tillbaka, att sponsorn utnyttjar sin sponsi för praktiska göromål i hemmet, att sponsorn återfaller i missbruk, att man inte överhuvudtaget blir tillfrågad om att vara sponsor eller att man vill ha sponsor, men inte vara med i någon ”sponsorfamilj”. Principen i boken är sharing, delning, innebärande att det finns få råd eller rekommendationer. Man lyfter upp problemen till ytan och lämnar sedan vidare till medlemmarna att reflektera över detta.
- *Miracles happen* (2002), beskriver NA:s ursprung och historia. (NA har ingen historieskrivning specifikt för utvecklingen i Sverige.)
- *Bara för idag* (2009), är en läsebok med korta texter att läsa dag för dag. Texterna är mestadels kommentarer till citat ur *Basic Text*.

²¹ Hur besluts- och granskningsprocessen ser ut när NA:s texter skapas och revideras, finns beskrivet i Världsservicekonferensens agendarapport 2010, sid 29-33 (<http://www.na.org/?ID=wscArchive>).

Vad gäller NA:s broschyrer/pamfletter kan nämnas en kort sammanfattande beskrivning av sponsorsystemet: *Sponsorskap* (2005).

Det mesta av NA:s litteratur och pamfletter finns av NA utlagda i fulltext på internet.²² Flera av NA:s böcker har sin motsvarighet inom AA, till exempel AA-boken *Dagliga reflektioner* vars motsvarighet inom NA heter *Bara för idag*. Läser man NA-litteraturen kan man ibland känna igen hänsyftningar och uttryck från AA:s böcker. En del NA-medlemmar går också ibland på AA-möten och läser även AA-litteraturen, vilket illustreras i nedanstående intervjuцитat om vad litteraturen kan betyda:

”Jag tror att när man läser *Dagliga reflektioner*, så vet man att det sitter en massa människor och läser det här och tar till sig det här. Alla tänker på samma... hur gör jag med det här idag? Då skapar det en trygghet. En grogrund för att fortsätta vara drogfri.” (Intervjuperson A, kvinna)

I citatet beskrivs känslan av sammanhang och gemenskap när man vet att andra medlemmar läser samma sak på samma dag och världen över. Genom att ha NA:s grundbok framme, väl synlig i bokhyllan eller på soffbordet, påminns man också om NA-gruppen och ideologin. Man kan titta på *Basic Text*, hålla i den, bläddra i den eller läsa i den. Detta sistnämnda, att läsa i den, är således kanske inte alltid nödvändigt för att den ska vara en motvikt mot drogerna och återfallssignalerna.

6.4 Deviser/Slogans

Oxfordgruppen använde sig av olika *slogans*, till exempel ”Vinn debatten, förlora människan” (Anonyma Alkoholister 2006:51; Rönnberg 2007:29), en slogan som kan tänkas förespråka sharing/delning, snarare än argumentation/debatt. Inom AA och senare NA övertogs traditionen med deviser/slogans och detta praktiseras än idag. Mina intervjupersoner flikar ibland in sådana här deviser, talesätt, ordspråk eller slogans: ”En ensam beroende är i dåligt sällskap!”, ”Vi kan bara behålla det vi har fått genom att ge bort det!”, ”Var rädd om nykomlingen, det kan bli din sponsor!”.²³

”Hur förvirrad personen än är så kan man alltid ta till en devis som man kan hålla fast vid. Det blir som en positiv affirmation. Eller någonting som man hänger fast vid. Min första tid som drogfri gick jag omkring och sa till mig själv när jag var ute på gatorna och var osäker, för det var jag i början, jag visste inte hur det skulle gå, om jag skulle klara mig den här dagen, eller inte. Då sa jag: ”Nykter och drogfri i NA:s gemenskap!” Så gick jag där och rabblade det för mig själv. Till slut gick det in, det skapade en tankebana i hjärnan. Det förstår jag idag. Så det är jätteviktigt för folk att ha de här deviserna: ‘Ta det lugnt!’, ‘Tillsammans kan vi!’, ‘Bara för idag!’ Det är en trygghet i det.” (Intervjuperson A, kvinna)

Karlsson (2006:21) diskuterar hur deltagare i självhjälpsgrupper ibland kan tala på ett sätt som omgivningen betraktar som ”jargong” eller att man är ”nästan besatt” av sitt problem. Karlsson menar samtidigt att dessa talesätt som ibland används i grupperna, kan vara ett sätt

²² Se www.na.org

²³ ”Vi behöver byta ut våra lekkamrater, lekplatser och leksaker” (NA 1998:16), är en slogan som kan tolkas inlärningspsykologiskt (stimuli-respons).

att repetera och diskutera den kunskap som utvecklas i gruppen. Han tar som exempel den ”gamla svenska bondepraktikan” där jordbruket hölls vid liv genom ”ramsor” som alla kunde lära sig. Enkelheten i sådana ramsor bör inte innebära att man avfärdar dem (ibid). Man kan också notera att i vissa av deviserna lämnar man inom NA delningsprincipen och kan ge råd eller rekommendationer.

Ordspråk och talesätt finns också inom andra föreningar och grupper. Fotbollen är ett exempel, där man talar ibland om ”klyschor”, men där dessa sannolikt ändå fyller en inte oväsentlig funktion för den grupp där de används och är införlivade i kulturen. Dels för att repetera gamla kunskaper, en kollektiv visdom, dels gemensamhetsskapande. ”Spelaren som blir fälld ska aldrig själv lägga straffen”, ”Ett lag är aldrig så sårbart som just efter att det gjorts mål”, ”Skjut inga skott på målvakten utan att vara uppvärmd /annars kan man sträcka sig”, ”Vi tar en match i taget”. Observera att en del av dessa uttryck kan prövas empiriskt (och också ibland har belagts vara felaktiga).

*

Deviserna kan vara symboler eller ritualer som ges mening och hjälper NA-medlemmen att hålla fast vid drogfriheten. Om man nu enbart upprepar mekaniskt och inlärt dessa slogans, vilken funktion fyller de då? Blir det en ”hjärntvätt”, ett uttryck en av mina informanter använder när personer, ofta ungdomar inom NA, använder uttryck och begrepp utan nyanser och kanske utan att förstå innebörden.²⁴ Det finns ”ingen essens”, det blir ”på låtsas”, det blir en ”påklitrad andlighet”, en ”påklitrad kärleksfullhet”, ”lite som en sekt”. Jag vill betona att den intervjuperson som säger detta själv är höggradigt aktiv inom NA, bland annat i föreningsarbetet. I NA-ideologin, som den beskrivs i deras texter, bör man alltid finnas kvar inom NA, samtidigt som man också parallellt bör öka sin delaktighet i övriga samhället (se avsnitt 5). En tolkning man kan göra för att normalisera, är att vissa personer som är nya i en förening, inom ett yrke eller får ett nytt intresse, kan gå upp i detta till hundra procent och börja använda uttryck och begrepp som de inte alltid helt och hållet inledningsvis förstår den fulla innebörden av. Det kan handla om personer som börjar spela golf eller börjar gå i psykoanalys. Jämför det tidigare citatet på sid 26 om nykomlingar som byter ut sin besatthet av droger med NA-möten, där intervjupersonen menar att det kan behöva vara så under en period. Samtidigt beskriver en intervjuperson att det finns personer som varit med länge i NA och som inte tar sig utanför tolvstegssammanhang. För att åter normalisera kan man dra paralleller med andra föreningar, där man snarast brukar beteckna dessa personer som lägger mycket tid på föreningen som ”eldsjälar”.

”Det är också viktigt när man betraktar och säger sekt och så, att alla har sin väg i sina processer. Någonstans har man, med hjälp av programmet hittar man någon form av förhoppningsvis funktionsduglig nivå, eller lyckan, det är helt och hållet individuellt allting, trots att det finns en gemenskap bakom. Det är viktigt att skilja på det.”
(Intervjuperson E, kvinna)

²⁴ “If we talk about recovery at meetings but continue to live as we did in active addiction, our fellow members may suspect that we are doing nothing more than quoting bumper stickers.” (Narcotics Anonymous 1992b:369)
Bumper sticker=bildekal.

Min tolkning av ovanstående citat är att intervjupersonen säger att det är upp till var och en att definiera vad man mår bra av. ”Alla har sin väg”, säger hon, efter att ha fört ett resonemang om NA-medlemmar som inte tar sig utanför tolvstegssammanhang. Flera studier (ex Skårner 2001) visar hur svårt det kan vara för den som blivit drogfri att återknyta goda relationer med familj, anhöriga och vänner.²⁵ Ibland blir självhjälpsgrupperna det som återstår. I dessa grupper blir man inte heller beroende av enstaka personer utan anknytningen sker till gruppen som kollektiv.²⁶ Inom självhjälpsgruppen/föreningen kan personen sedan pröva närmare relationer med individer, till exempel genom sponsorskapet.

I intervjuцитatet ovan används sektbegreppet om NA. Jag introducerar inte själv detta begrepp i någon av intervjuerna, men flera intervju personer nämner spontant ordet ”sekt” (eller ”sektliknande”) i olika sammanhang när de talar om NA. Ibland är det lite ursäktande sagt i samband med problematiska företeelser inom NA. Ibland handlar det om hur de själva som nykomlingar uppfattat NA, eller hur omgivningen kan se på NA. En tolkning är att NA-medlemmen som använder sektbegreppet faktiskt anser att vissa företeelser i NA är sektliknande. En alternativ tolkning är att de använder sig av sektbegreppet för att föregå eller neutralisera kritik mot NA. En annan möjlig tolkning är att NA-medlemmar genom att tala om NA som en sekt, när de beskriver sin egen förening, kan ha internaliserat omgivningens ibland negativa syn på NA.²⁷

6.5 Brickor och medaljer

På NA-möten delas det ut nyckelbrickor och medaljer för drogfri tid. Nyckelbrickorna har olika färg beroende på hur länge man varit drogfri. Den första nyckelbrickan är vit. Därefter delas brickor ut för 30 dagar, 60 dagar, 90 dagar, sex månader, ett år, 18 månader och två år. Efter ett års drogfrihet får man också medaljer. Man använder uttrycken ”ta blå bricka”, ”ta tid” och att man ”fyller x antal år”. På möten kan alla som varit drogfria mer än ett år uppmanas att ställa sig upp för att ge nykomlingar hopp. Två av mina intervju personer säger att de som nykomlingar hade lättare att identifiera sig med dem som hade kort drogfrihet, som trettio eller sextio dagar, än med dem med lång drogfrihet.²⁸

”Jag tyckte att de pratade bara. Jag undrade vem som kollade dem. För mig var det inte möjligt. I min värld fanns det inte att det gick att leva drogfritt...och dessutom vara glad. Vem kollar dem? Folk ställde sig upp och de hade ett år, och två år och tre år, för att visa

²⁵ ”Våra familjehus står i gytta”, säger en av mina intervju personer.

²⁶ “We are people accustomed to placing all our eggs in one basket. Many of us had one particular drug of choice that was our favorite. /.../ Now that we’ve stumbled into the rooms of recovery, we may be tempted to rely on another human being to meet our needs. We may expect this from our sponsor, our lover, or our best friend. But dependence on human beings is risky. They fall short of perfection. They may be on vacation, sleeping, or in a bad mood when we need them. Our dependence must rest on a Power greater than ourselves.” (Narcotics Anonymous 1992b:376)

²⁷ Detta sistnämnda skulle i så fall kunna innebära att det handlar om en stigmatiseringsprocess.

²⁸ Jfr Narcotics Anonymous 1992b:127.

nykomlingar att det fungerar. Alla över ett år ställer sig upp för att visa det. I min värld, två veckor, tre veckor, ja sex veckor kanske om man riktigt går och kämpar emot...”
(Intervjuperson C, kvinna)

Citatet beskriver svårighet (och misstro) att känna igen sig i personer med lång drogfrihet. Det är ett resonemang som en annan av mina intervjupersoner menar även gäller sponsorskapet. Det är inte alltid bra att ha en sponsor med lång drogfrihet. Det kan vara lättare att identifiera sig med någon som är närmare droganvändandet. Hur sker då kontrollen att personerna som hämtar brickor verkligen varit drogfria? Svaret är att det inte finns någon sådan kontroll. Man kan spekulera i att det säkert kan bli en del skvaller eller någon kommentar efter mötet, till den som tar bricka utan att ha stipulerad drogfri tid. Men enligt NA-ideologin ska man inte ”göra andras inventering”. Man ska alltså se till sig själv och inte moralisera över andra. NA kräver således inte drogtestningar eller andra kontroller för att få ta brickor eller medaljer.

Vid brickutdelningen läses ibland en kort vers eller ramsa som är kopplade till just den brickans färg. (Röd bricka – ”nytt blod i blodomloppet”, Gul bricka – ”lyfter huvudet och ser solen”)

”Men när det kommer till årsmedaljerna, ett år och uppåt, får man en bricka plus en medalj. Sedan skickas den runt /i gruppen/. Man laddar den med vad som kommer från ditt hjärta. Alla som sitter där säger: Jag önskar dig mer tillfrisknande, all lycka i livet, kärlek, sinnesro, vad du vill, man laddar den. När du får den är den bara laddad med härliga grejer. Det är därför som jag när jag går till jobbet varje dag har alla mina medaljer i väskan. Brickorna är hemma. Jag har dem /medaljerna/ med mig. Jag har deras varma tankar, mina vänner med mig. Ibland känner jag mig stressad och då kan jag ta på dem för de är laddade med kärlek. Varje gång jag kommer hem efter att mötet är slut och jag har fått mina medaljer så lämnar jag dem till min fru. Hon laddar dem också. Jag vet inte vad hon laddar med... Men hon laddar med någonting och sedan har jag dem i väskan.” (Intervjuperson F, man)

”Jag har gett bort en: ett och ett halvt års medaljen. Den har jag faktiskt gett bort till en sponsi. De andra ligger ett, två, tre... De ligger framme så att man ser dem. Nyckelringarna har jag i skåpet. Sedan har jag alltid en på min nyckelknippa (paus) som jag kan ta till och hålla i. Jag har ju ett minne från när jag hade ett halvår. Då kom jag nere i stan. Jag kom nere vid Centralen, på bussterminalen. Då kommer det två stycken emot mig som är så jävla påtända och en av dem kände jag väl och den andra har jag pundat med litegrann. Och jag möter dem och det drar igång hela min kropp, du vet. Vi går ut och ska röka en cigg, sitter och pratar och då vet jag att jag tar upp min blåa bricka. Jag vet inte om jag hade fått den samma dag eller några dagar innan. Då vet jag att jag sitter och håller i den med handen. /sluter handen framför sig/ Jag tänker på Gemenskapen och på vad det faktiskt betyder. Så den hjälpte ju mig att... Med den brickan och allt vad NA stod för... all gemenskapen som jag kände bara genom att hålla i den gjorde att jag sa: 'Nej. Jag kan inte sitta med er längre här nu.' Jag valde att gå.”
(Intervjuperson C, kvinna)

Mina intervjupersoner blir glada när jag frågar om nyckelbrickorna och de talar om hur viktiga brickorna var för dem i början och vilken uppmärksamhet och glädje det väcker när

någon nykomling ”tar tid”. Nyckelbrickorna är enkel symbolik på nästan ”dagisnivå”. Brickor med olika färger beroende på drogfri tid, där man som förstärkning av symboliken knyter en ramsa till brickan. Det krävs inga större förståndsgåvor eller någon mer avancerad abstraktionsförmåga för att brickorna ska fungera. Sponsorn kan även ge bort sin egen medalj, som hon fått från sin sponsor, till sin sponsi. Medaljerna blir ”laddade” med kraft och erfarenhet, ett slags ”magiskt tänkande”. Min tolkning är att brickorna har funktionen som dels uppmuntran (”positiv förstärkning”) och att man övergår i ett nytt stadium i livet, dels att ge hopp för andra om att drogfrihet är möjlig samt dels att hålla kvar bilden av NA-mötet/gruppen/ideologin. Med en psykodynamisk term skulle man kunna betrakta dem som ”övergångsobjekt” (Winnicott 1957/1993). Barnets snuttefilt håller kvar bilden av föräldern, som en övergång, en långsam frigörelse på väg ut i livet, även om föräldern eller NA-gruppen alltid kommer att finnas kvar som ”en trygg bas” (Bowlby 1988/1996) att kunna återvända till.

I ett NA-forum på nätet har jag sett en intern kritisk diskussion om huruvida brickorna/medaljerna också riskerar att skapa hierarkier inom NA (jfr Helmersson Bergmark 1995:34f; Narcotics Anonymous 2001b:78).²⁹

6.6 Stegarbete

I Anonyma Narkomaners bok *Stegarbetsguider* (Narcotics Anonymous 2001b) finns under varje steg ett antal frågor som medlemmen skriver svar på. Det skrivs i boken att man kan ta bort eller lägga till ifrån de frågor som står där. En av mina intervjupersoner betonar att frågorna är förslag. Alla NA-medlemmar arbetar inte heller i stegen.

”Jag har kompisar som har gått på möten i många år, de jobbar inte i stegen. Vi har ju: ’Om du vill ha en förändring så bör du jobba i stegen.’ Jag ser det så här: ’Om du vill ha en förändring så *måste* du jobba i stegen’. Det är bara där förändringen kommer, som du kan förändra dig själv. Genom att du ser på dig själv med kritiska ögon. Bara en sådan sak som att skriva ner saker och ting. Jag ska kunna skriva ner händelser när jag har misshandlat folk, när jag har varit taskig mot folk, när jag har betett mig illa. Det är jättenyttigt att få det på pränt, att se det skrivet. Att prata om det, det försvinner lika fort. Men däremot, sitter jag och skriver ner det så får jag en helt annan förståelse. Just det skrivna ordet är jävligt viktigt.”
(Intervjuperson D, man)

Mannen som säger detta för i annat sammanhang ett långt och allvarligt resonemang om huruvida det finns ”måsten” i NA. Ibland hör man uttrycket att ”det finns inga ’måsten’ i NA”. Denne man menar dock att för honom finns det vissa ”måsten”. Han har varit uteliggare med ett tungt narkotikamissbruk och för att vidmakthålla sin drogfrihet, och behålla sin lägenhet, menar han att det finns vissa saker som han måste göra inom NA. Dit hör att arbeta i de tolv stegen. Han betonar dock på sedvanligt NA-sätt att detta enbart gäller för honom. Han talar inte för någon annan (även om man kanske kan ana att han även syftar på sina NA-kamrater i citatet ovan). Jag frågar honom om han inte får en förstärkning så att det gör

²⁹ För att normalisera kan vi jämföra med idrottsrörelsen där medaljutdelning är vanlig, inte bara för rent sportsliga prestationer, utan också till ledare/ungdomstränare etc.

ondare, när han skriver ner svåra händelser i livet. Han menar dock att skrivandet ger honom en förklaring. Han kan se sin egen del, men också att det som hänt inte enbart varit hans fel. Inom NA kan man ibland höra liknande resonemang, att det inte räcker att gå på möten för att vidmakthålla drogfriheten, i varje fall inte om man vill ha en bra drogfrihet. Man måste också arbeta med sig själv i de tolv stegen. Utifrån detta synsätt är alltså NA inte enbart en social gemenskap.

Hur lång tid det tar att göra varje steg är individuellt. Mannen som citeras ovan beskriver hur han gör ungefär ett steg om året. Han gör paus mellan stegen för att låta det han arbetat med sjunka in. Han går också parallellt i psykoterapi. När personer har gjort klart de tolv stegen, är tanken att man börjar om igen, och då är man i en ny fas i livet och ger andra svar på frågorna. Man kanske då väljer ut vissa steg att arbeta med, som passar utifrån vad som händer i livet. En intervjuperson beskriver stegarbetet som ”en personlig utveckling” som aldrig upphör. Hur stegarbetet konkret görs ihop med sponsorn beskrivs i avsnitt 7.

6.7 Konvent

På konventen träffas man för att fira sin drogfria tid. Det är oftast endagskonvent eller över en helg. Internationella konvent kan vara längre. Konventet är schemalagt med möten med olika teman, talare (ibland internationella gästtalare) och ”countdown” där man delar ut brickor/medaljer. Man inleder med dem som har längst drogfrihet och sedan under stegrande applåder räknar man ner till vit bricka. På kvällen brukar det vara dans och musik.³⁰ Stora konvent i Sverige kan ha mellan 1000 och 1500 deltagare. Konventen är öppna även för icke-beroende. Konventen förhindrar att man sitter ensam hemma på midsommarafton. Man ser hur stort och internationellt NA är, vilket kan tänkas stärka meningsfullheten och sammanhanget.

7. Sponsorsystemet

NA-litteraturen uttrycker sig sällan kategoriskt om vad en sponsor är och gör. Sponsorskapet kan betyda olika saker för olika människor. Sponsorn är dock ingen terapeut som erbjuder professionella råd (Narcotics Anonymous 2005). Grundläggande i sponsorskapet, så som det beskrivs av de flesta av mina intervjupersoner, är att sponsorn är en vägledare i de tolv stegen. Intervjupersonerna ”redovisar” sitt stegarbete för sponsorn. Jag kommer att beskriva hur detta kan gå till i avsnitt 7.2 nedan om femtestegsdelningen. En del säger alltså uttryckligen att de ”redovisar” stegarbetet för sponsorn, men alla delar inte denna uppfattning.

”Jag redovisar aldrig mina steg till min sponsor. Jag delar med mig utav det jag skrivit. Det är en andlig princip. Vi redovisar inte. För då blir det prestation. Så jag skriver inte något för min sponsor. Jag skriver för min egen skull. Alltså delar jag med mig av det jag skrivit, till dig.” (Intervjuperson G, man)

³⁰ Musik och sång förekommer annars inte under NA-möten (jfr Mäkelä et al 1996:138).

Här betonas alltså ömsesidigheten i sponsorskapet, sponsin delar med sig av stegarbetet till sponsorn som sedan i tur delar med sig tillbaka. Ibland kan mötet innebära att sponsorn först delar med sig för att underlätta för sponsin att sedan öppna sig.³¹ Att det är stegarbetet som är grundläggande i sponsorskapet innebär också att sponsorn inte nödvändigtvis behöver ha längre drogfrihet än sponsin. En av mina intervjupersoner beskriver att han som sponsor vid ett tillfälle hade en sponsi med längre drogfrihet än han själv hade. Det grundläggande är att sponsorn kommit längre i stegarbetet. En rekommendation är att man bör ha gjort sitt femte steg för att bli sponsor³², säger en intervjuperson, men uttrycker samtidigt att detta är flexibelt från person till person. Det återfinns inte heller några ”regler” om sponsorskapet i NA-litteraturen förutom möjligen att man själv väljer sin sponsor. Man väljer någon som man i NA-sammanhang träffat och fått förtroende för (Narcotics Anonymous 2005).

Man kan också byta sponsor när man vill. Detta verkar helt accepterat och det förekommer att mina intervjupersoner har bytt sponsor, ibland efter att det har uppstått konflikter. Någon talar om att eventuellt byta sponsor efter att ha gjort tolv steg, för att därmed få ett nytt perspektiv. En annan intervjuperson bytte sponsor efter att ha varit drogfri i fem år. På samma sätt som stegarbetet är livslångt, så verkar också tanken med sponsorskapet vara, att det inte ska upphöra. Det är en livslång personlig utveckling som man arbetar med i de tolv stegen tillsammans med sin sponsor. Detta hänger sannolikt också samman med att beroendesjukdomen betraktas som livslång. En av mina intervjupersoner saknar vid intervjutillfället sponsor, men söker efter en ny. En annan intervjuperson med mer än femton års drogfrihet har ”för närvarande” ingen sponsor och beskriver hur hon med sina väninnor i stället har en stegarbetsgrupp. De träffas och arbetar med stegen utifrån till exempel relationsproblem i vardagen. Stegarbetet handlar nu inte längre om missbruket och drogen, säger denna kvinna som beskriver hur sponsorrelationen efter mer än tio år övergick i en vänskapsrelation. Andra beskriver dock hur de efter många års sponsorskap har kvar strukturen från när de inledde kontakten med sin sponsor.

Mina intervjupersoner betonar att det är viktigt att en kvinna har en kvinna som sponsor och en man en man. Dels beskrivs detta som viktigt utifrån att en man anses ha lättare att identifiera sig med en man, dels utifrån risken för sexuell attraktion. En intervjuperson berättar att han en period hade en kvinna som sponsi, men att han inte kan rekommendera det och att de avslutade sponsorrelationen efter ett tag, ”på ett sunt sätt”. Han säger att han aldrig i övrigt har hört talas om att det förekommit sponsorskap mellan kvinna - man. NA-litteraturen diskuterar risken med sexuell attraktion i sponsorskapet och tar även upp frågan om val av kön på sponsor utifrån medlemmar som är bi- eller homosexuella (Narcotics Anonymous 2004). Observera att det finns väldigt lite av råd och klara direktiv i NA:s texter, utan medlemmarna hänvisas till att tänka själva utifrån resonemang som förs i texterna. Mäkelä et al (1996:149) menar samtidigt att oskrivna regler många gånger kan vara starkare än nedskrivna sådana. Oskrivna regler finns inom NA och baseras sannolikt på tradition, kultur och vad som återberättas, traderas, från medlem till medlem, från sponsor till sponsi. Givetvis

³¹ Jämför hur man inom Oxfordgruppen arbetade med *sharing* (Rönneberg 2007).

³² Jfr NA 2004:87

görs det i litteraturen också ett urval i de citat och personliga berättelser som återges, till exempel i boken *Sponsorship* (Narcotics Anonymous 2004).

Ibland beskriver mina intervjupersoner hur de inte bara delar med sig av egna erfarenheter utan också kan ge rekommendationer³³ till sina sponsier:

”JE: Ger du råd när du är sponsor?”

E: Ja, givetvis rekommendationer. Om det nu är råd. Jag försöker givetvis styra lite. Men någonstans ska jag vara ödmjuk i det. Givetvis när någon frågar. Så gör jag hela tiden, även när jag inte är sponsor. Jag finns ju som ett verktyg i det här programmet för att hjälpa andra att hitta rätt.” (Intervjuperson E, kvinna)

”G: Det står lite grann i den pamfletten där att det kan vara bra att ha en sponsor att stöta och blöta med lite grann för att en ensam beroende är i dåligt sällskap och där är väl sponsorns uppgift också. De får lov att ringa mig... Jag är inte deras terapeut, men de får ringa mig och ställa vilka frågeställningar som helst. Sedan har jag lärt mig genom åren att vara försiktig i mina svar. Jag frågar: Men vad tycker du själv?”

JE: Du ger inte råd.

G: Nej, jag är försiktig med det.

JE: Du är försiktig med det. Ibland ger du råd.

G: Ja: Ta inte den förste! Det är en direkt order. (skratt)” (Intervjuperson G, man)

Ibland väljer vi sponsorer som är lika sjuka som oss själva, säger en person i *Sponsorship* (NA 2004:139). Mina intervjupersoner kan beskriva att de ibland sökt välja en sponsor som är olik dem själva. I AA-traditionen beskrivs AA:s grundare Bill och Bob som olika personligheter som fungerade bra tillsammans (Anonyma Alkoholister 2006a:117).

7.1 Ramar - sponsorstilar

Sponsorn sätter upp ramar för kontakten med sponsin. Vissa sponsorer ställer hårdare krav för att vara sponsor. Jag kommer att kalla detta för ett *tufft sponsorskap*. Detta begrepp har inget att göra med vad som sedan händer innanför ramarna, där den som tillämpar ett tufft sponsorskap säkert kan vara lika icke-konfrontativ och inkännande som den som tillämpar ett *mjukt sponsorskap*. Jag benämner vidare sponsorskap där personen uttryckligen säger att de har olika ramar med olika sponsier, som ett *flexibelt sponsorskap*. Det ligger ingen värdering i dessa begrepp och jag menar alltså inte att till exempel ett flexibelt sponsorskap behöver vara bättre än ett tufft sponsorskap. Begreppen introduceras för att underlätta förståelsen av sponsorskapet, men kan givetvis undersökas på ett större empiriskt material, än i denna studie. Dessa begrepp är inte heller något som återfinns i NA:s texter eller som mina intervjupersoner använt sig av.³⁴

³³ I NA:s grundbok (1998:57) används uttrycket ”rekommendationer” i positiv mening.

³⁴ Begreppet *ramar* i sammanhanget är också mitt eget.

Tufft sponsorskap

De krav som sponsorn kan ställa på sponsin för att sponsorskapet ska fortsätta är att sponsin är drogfri, går på NA-möten, arbetar i de tolv stegen, gör service samt håller kontakten med sponsorn genom att ringa till sponsorn varje vecka på samma dag och klockslag. Det tuffa sponsorskapet kan se olika ut och behöver inte innebära att man ställer alla dessa uppräknade krav, men flera av dem ställs. Vissa av kraven tar sponsorn kanske inte lika hårt på, andra krav som inte uppfylls innebär att sponsorn avslutar sponsorskapet.

”G: Ring mig innan du tar den förste. Ring inte mig när har du tagit den förste. Ring mig när du vill in på avgiftning, men inte under aktivt beroende. Förstår du vad jag menar.

Varför då? Jag är också beroende. Det triggas igång, alltså.

JE: Det är en säkerhet för dig själv.

G: Ja, ja. Sedan vet jag ju så pass mycket idag att jag når väl ingen som är aktiv. Det vet väl du kanske också. En som är aktiv i sin sjukdom. Vi kan hota med LVM, polisen...

Man slutar inte för det. Du slutar inte förrän det kommer inifrån dig själv. Sedan är jag väl lite grann ödmjukare idag... Jag ser ju helst att de ska vara i programmet. De ska ha sitt program, inte mitt program. Jag har några krav på min sponsi: Naturligtvis drogfrihet. Var i process, skriv i stegen. Sedan behöver du inte sätta dig ner tre timmar i veckan som jag kanske gjorde när jag hade mina perioder och skrev. Var i processen. Du har bett mig att jag ska vara din sponsor. Jag kommer till att peta på den frågan: Skriver du, har du skrivit något i stegen? Hitta en hemmagrupp där du någon gång gör lite grann service. Var med och öppna någon gång och koka kaffe.” (Intervjuperson G, man)

Mannen ovan betonar i annat sammanhang att det är samma frågor i *Stegarbetsguiderna* som man besvarar, men svaren ska sedan bli olika. Det är sannolikt detta han syftar på när han säger att de ska ha sitt program, inte hans. Sponsierna ska till exempel ha *sin* gudsbild, inte sponsorns.³⁵ Samma man utvecklar hur han arbetar som sponsor:

”JE: Får de ringa dig mitt i natten?

G: Om du sitter med sprutan och ska speta dig mitt i armen så ring mig innan du tar den förste. Dygnet runt.

JE: Men inte när de har tagit.

G: Nej. Ring inte mig mitt i natten påtänd.

JE: Om du får höra att någon tagit återfall, du skulle inte ta kontakt med den personen?

G: Nej, jag tillhör nog den lite hårdare falangen där. /.../ Jag är mycket restriktiv att ringa någon som är ute eller försvinner, det är deras ansvar. Jag anser att det är att klampa in på deras integritet, deras ansvarsdel. /.../ Det vill nog ganska mycket till att ringa mina sponsees om jag får höra att... Får jag höra genom djungeltelegrafan att de drog så kan det väl kanske tänkas att jag söker upp dem för att...stämmer det?

JE: Kolla läget...

G: Ja, men är de aktiva så ring mig när du vill in på avgiftning. De vet var jag finns.

Fortsätter de alltför lång tid att droga så säger jag upp dem.

³⁵ ”Part of my job as a sponsor is to help my sponsees to define their own values and not to copy mine.” (NA 2004:87) “However, sponsees must learn how to make *their* decisions, not the decisions we want them to make.” (ibid:86)

JE: Gör du det så att du kontaktar dem och säger upp...?

G: Jag säger så här till mina sponsees, hör du inte av dig på tre månader så tar jag det som att du inte vill ha mig längre.” (Intervjuperson G, man)

”Jag säger alltid åt dem, den och den dagen och den och den tiden ska du ringa till mig. Och det går väl an... Jag kan inte begära att de ska ringa varje vecka som jag säger... Men grejen är att lär man dem att ringa på en speciell tid. Det räcker med: - Hur är det, hur mår du? Sedan är det bra. Då är det lätt att ringa också om man mår dåligt. Det är lättare för då har man fått det som en vana att ta telefon, det har min sponsor lärt mig. Vi har en bestämd dag, det är tisdagar kl sju, då ska jag ringa till honom.” (Intervjuperson D, man)

G undviker att kontakta sponsier som är aktiva i missbruk. Dels för risken att det skulle dra igång drogsug hos honom själv, dels för att han menar att han inte kan nå någon som är aktiv i missbruk. Det måste komma inifrån den personen själv. Här kan man också skönja NA:s ansvarsfilosofi, man jagar inte efter personer. G säger själv att han tillhör ”den lite hårdare falangen” av sponsorer. En annan intervjuperson beskriver att han kan skicka sms (t ex ”Gud är med dig”) till sponsier som är aktiva i missbruk. G ställer krav på sina sponsier som att de ska vara drogfria, arbeta i de tolv stegen, gå på NA-möten och göra service. Hör han inte av sina sponsier på tre månader så säger han upp dem. Flera av intervjupersonerna har beskrivit att de är noga med att göra avslut med sina sponsier. Sponsorn kan alltså kontakta sin sponsi och fråga om de ska avsluta sponsorskapet, när sponsin inte hört av sig på ett tag.

Att ringa sin sponsor är också ett ansvar som läggs på sponsin:

”Det är alltid upp till sponsin att fördjupa relationen genom att ta regelbundet kontakt.” (Intervjuperson G, man)

”Our sponsor can’t read minds. It’s up to us to reach out and ask for help.” (Narcotics Anonymous 1992b: 40)

Överenskommelser om daglig telefonkontakt kan förekomma i perioder, Det kan också förekomma att sponsorn säger nej till daglig kontakt, för att sätta gränser för sig själv eller med hänvisning till att sponsin är i behov av behandlingskontakt parallellt med sponsorskapet.

Mjukt sponsorskap

Ett mjukare förhållningssätt till sponsorskapet kan skönjas i nedanstående citat:

”E: Men någonstans tänker jag att de måste komma till mig. Jag ska inte hålla på att jaga dem och gå med piskan och ställa krav och så. Det får bli i deras takt precis som jag kom i min takt.”

JE: Gör du likadant som din sponsor gjorde då?

E: Jag försöker givetvis kopiera henne. Hon är min modell.

JE: Ställer du krav på dina sponsier?

E: Nej, men som hon den ena... Ja, men hon har inte fattat riktigt det här med vin. Hon vill inte riktigt identifiera sig som en beroende, tror jag. Visst, hon har varit ute på hal is, men just nu funkar det för henne. Det är väl okej. Jag går inte in och kommenterar att hon dricker

vin. För mig är det inte så, det funkar inte /att dricka alkohol/. Men för henne, då får jag ju acceptera det. Sedan kommunicerar vi kring livet ändå, hon och jag, träffas och tar en kopp. Men hon jobbar inte i stegen speciellt seriöst, för hon är inte där. Då får jag respektera det.” (Intervjuperson E, kvinna)

Denna intervjuperson beskriver inledningsvis hur hennes sätt att vara sponsor har ärvts från hennes egen sponsor. Sponsorstilen går i arv, vilket andra intervjupersoner också beskrivit. Sponsorn blir en rollmodell. I det mjuka sponsorskapet försöker sponsorn möta sponsin, där hon är. Att sponsin, mot NA-ideologin, gör undantag för alkoholen och inte seriöst arbetar i de tolv stegen, innebär inte att sponsorskapet upphör. Fokus i sponsorskapet hamnar nu på den sociala aspekten, de tar en kopp kaffe och talar om livet. Detta behöver dock inte innebära att sponsorn överger NA-ideologin i kontakt med sponsin. Men sponsin ”är inte där” ännu och då respekterar sponsorn det. En annan intervjuperson (också kvinna) beskriver hur hon ville ha sponsorn för att få hjälp med sitt stegarbete och kunna dela om sådant som hon inte ville ta upp på NA-mötena. De hade också en överenskommelse att hon skulle ringa sin sponsor, men kvinnan betonar att sponsorn aldrig ställde några krav på henne. Samma kvinna beskriver hur hon vid ett tillfälle lät en sponsin som återfallit i missbruk få bo hemma hos henne. Hon säger att detta inte var bra, att hon ”släppte in sjukdomen i sitt hem”, men kan ändå illustrera en annan syn på de ramar och agerande vid återfall som kan finnas runt sponsorskapet.

Flexibelt sponsorskap

En av mina intervjupersoner är tydlig med att hon sätter upp olika ramar för olika sponsier, beroende vad de har med sig i sin historia och hur lång drogfrihet de har. Vissa ställer hon ”våldiga krav” på vad de ska göra för sin drogfrihet. Hon använder ord som ”tuff kärlek”, ”rakt på”, ”vara hårdare mot”. Andra behöver behandlas med ”silkesvantar”:

”De har så dåligt självförtroende så de tror inte att de är någon överhuvudtaget. De behöver väldigt väldigt mycket mjuk kärlek. Stötta dem i allting de gör, som är bra för dem.” (Intervjuperson A, kvinna)

*

Den grundläggande ansvarsfördelningen, att sponsin håller kontakten med sponsorn, verkar vara gemensam för de olika sponsorstilarna. Detta kan dock i perioder luckras upp, för att senare igen kunna återgå till den inledande ansvarsfördelningen:

”C: Sponsorrelation handlar ju faktiskt om att jag ska ta kontakt med henne. Hon ska ju inte ringa mig. Även om hon gör det ibland så ligger den delen hos mig, att jag ska höra av mig till min sponsor. Det är inte så att hon ska ringa mig.

JE: Det är fortfarande så efter de här åren...?

C: Ja, så är det. Ett tag när vi umgicks mycket då ringde vi ju till varandra. Men så är det inte längre, utan det är jag som ringer.” (Intervjuperson C, kvinna)

En intervjuperson som haft samma sponsor i tio år beskriver hur sponsorskapet utvecklade sig till vänskap:

”JE: Hur mycket kontakt hade du med henne i början?

A: Nästan varje dag. (paus) Under väldigt lång tid. (paus) Men sedan så blev vi vänner. Det utvecklades till vänskap. Idag har vi en sådan kontakt att vi stöttar och hjälper varandra. Vi är vänner och så skiftar vi om när vi sponsrar varandra, när det är någonting.” (Intervjuperson A, kvinna)

7.2 Femtestegsdelningen

Steg 4. *Vi gjorde en grundlig och orädd moralisk inventering av oss själva.*

Steg 5. *Vi erkände för Gud, oss själva och en medmänniska den exakta innebörden av våra fel.*

I Anonyma Narkomaners femte steg delar sponsin med sig av svaren på de frågor som finns i *Stegarbetsguiderna* under fjärde steget. Man bör inte inventera andra, utan ”oss själva”. Ordet *moralisk* förklaras med att det syftar på den enskildes egna värderingar och principer (NA 2001b:38).

I de inledande tre stegen i NA:s tolvstegsprogram kan man säga att sponsorn och sponsin har getts möjlighet att lära känna varandra. De har ömsesidigt delat med sig om sin maktlöshet inför beroendet, om vad en kraft starkare än de själva innebär och det egna gudsbegreppet. Nu kommer de i fjärde steget in på betydligt mer personliga och känsliga frågor.

”Fjärdesteget är ju jättemycket olika ställen där man tittar på...inte att lägga några värderingar i det...men man tittar på så många olika sidor av sig själv...relationer, känslor, harmlistor, sex, man pratar om övergrepp, man går in... och alla möjliga grejer om sig själv, jag vet inte hur många frågor det är i fjärdesteget, det är en jävla massa (skratt), och när man ska redovisa detta då, då gör man fjärde och femte steget ihop. Det är ju jävligt smärtsamt, jag grät mig igenom det, rädslan att...lämna ifrån sig...det...till en annan människa...det...krävs lite mod...för...så här är det ju för oss som har den...här sjukdomen...det handlar om att överleva att kunna fortsätta att leva nyktert och drogfritt... Då behöver man kanske titta på de här bitarna mer än vanligt folk, vanligt folk skulle det vara jättebra för också, det tror jag, men för mig är det liksom...jag vill titta på mig själv och se vad jag vill ha kvar för jag kan inte leva så som jag har gjort förut. Då går jag ut och använder igen. Så för mig är det en livsnödvändighet. På något sätt så gjorde jag det här fjärdesteget med henne och det tog två hela dagar. Det var sommar, vi låg i /en park/ med hennes lilla hundvalp, och det var mycket smärta, så klart. Sedan efter det så ville jag ju byta bort henne och jag tyckte det var jobbigt att ringa till henne. Jag tyckte att hon var (paus) jag var jätterädd att hon skulle...att när jag visat vem jag var så skulle hon vända mig ryggen. Så har ju mitt liv sett ut.” (Intervjuperson C, kvinna)

I femte steget delar man alltså med sig av de svar man skrivit på frågorna i fjärde steget. Alla sponsier delar inte med sig av detta steg till sin sponsor. En del NA-medlemmar väljer till

exempel att dela med sig av fjärde steget till en präst som har absolut tystnadsplikt.³⁶ Men mina intervjupersoner menar att genom att dela med sig till sponsorn fördjupas sponsorrelationen. Den omedelbara reaktionen efteråt kan dock beskrivas som i citatet ovan, en rädsla att sponsorn ska vända en ryggen. Närheten i femtestegsdelningen kan leda till distans innan man igen vågar närma sig varandra. I citatet beskrivs hur för denna kvinna femtestegsdelningen skedde utomhus och att en hund fanns närvarande. Två faktorer som kanske, på ett positivt sätt, gjorde att den hotfulla närheten inte blev för påträngande. Kvinnan beskriver femtestegsdelningen som en "livsnödvändighet" för att hon inte ska återfalla i drogmissbruk. De frågor som tas upp i femtestegsdelningen handlar om personer som man "harmas" på (ett typiskt tolvstegsuttryck), man tar upp "mönster" i relationer som man har befunnit sig i, hur man har använt sin sexualitet, övergrepp som man kan ha utsatts för och som man kan ha utsatt andra för. Hemligheter beskrivs som att det hotar tillfrisknandet. Under rubriken "övergrepp" i *Stegarbetsguiderna* sägs dock att man måste vara försiktig och att man kan behöva skjuta upp detta avsnitt till en senare tidpunkt i tillfrisknandet. Under denna rubrik finns också en mening som gör avsteg från NA:s sedvanliga ansvarsfilosofi: "Det var inte vårt fel." (NA 2001b:44)³⁷

Mycket av det man delar med sig av är djupt skamfyllt:

G: Jag har en sponsi, han håller på med sitt fjärde steg och nu ska han snart gå in och skriva: amfetaminist, kokain, sexualitet. Det ligger ju mycket skam där och det har jag arbetat mycket med. Jag kan berätta hiskeliga sjuka historier om vad vi gör med oss själva när vi fastnar på den här jävla sjukdomen, alltså. Sedan kan man ju skratta åt det, vansinnet som sådant, men det är också mycket förnedring. Otroligt mycket förnedring. /G berättar här en historia om skamfylld sexualitet från hans period i aktivt amfetaminmissbruk./ (skrattar) Det kan vi skratta åt, va. Men ser du förnedringen också. /.../ Det är inget jag är stolt över, jag kan ju skratta, jag får ju en skamattack här nu, va. Men jag delar med mig till dig av det, för du har min tillit. Och det finns mängder av sådana situationer. Så det är förnedring. Att få en människa till att öppna upp och lägga det på bordet och ta fram det i ljuset och bearbeta den skammen som finns där, jag menar det är... jag blir alldeles rörd alltså.

JE: Det är just där jag tänker, att det är ju så viktigt att det är en person som kan ta emot detta.

G: Ja, men där är jag ju duktig. Eller duktig, jag har gått igenom det själv. Det bygger mycket på identifikation, det gör ju det...

JE: Om någon berättar något sådant här som du berättar för mig, för dig, då kan du berätta liknande... utifrån dig...

G: Ja, jag kan ju skratta. Och jag skrattar igenkännande. Och så kan jag ta en av mina grejer och det kan sluta med att vi skrattar tillsammans. Det tar inte bort skammen, men det gör den hanterbar. När vi kan skratta åt det där jävla idiotiska. Det är ett vansinne i sig. Och det är en själslig våldtäkt på dig själv. Det är ju det. Sedan är det en fantastisk sexuell upplevelse att ha sex med en kvinna när du är påtänd, alltså. Men det är en annan grej. Men det är ju en våldtäkt av dig själv. Och det här har jag arbetat mycket med." (Intervjuperson G, man)

³⁶ För en diskussion om femtestegsdelningen i relation till den kristna bikten, se Rönnberg (2007).

³⁷ I fjärde steget i *Stegarbetsguiderna* finns efter detta ett avsnitt som handlar om vilka *tillgångar* man har.

Det finns en koppling mellan amfetamin och intensifierad sexualitet (se t ex Svensson 1996/2007:140), vilket som i ovanstående citat kan beskrivas som något positivt, men också ofta skamfyllt. Observera hur G betonar identifikationen mellan sponsorn och sponsin, och den *ömsesidiga* skambearbetningen.

En annan intervjuperson talar om sin femtestegsdelning:

”Jag skämdes först jättemycket att jag skulle dela de här grejerna med min sponsor. Sedan när han delade med sig, man bryter ice så där, så för min del fick jag en...lätnadskänsla. Jag blev väldigt glad när vi gjorde fjärde, femtesteget tillsammans. Någon hade sagt till mig att om du inte gråter i fjärdesteget så är det fel, men så upplevde jag det inte. Däremot kände jag väldigt starkt att jag hade trott på programmet och litat på honom. /.../Jag kunde bli sams med mitt gamla jag. De här grejerna jag har orsakat hade jag med mig hela tiden. När jag tänkte på sakerna jag hade gjort så fick jag jättemycket skuld och skam. Hela tiden. Jag vill inte gå in på detaljer, men det var väldigt känsloladdat. Det är därför när du gör de här fjärde och femtestegen, du tar ner säcken... ouff... /F visar hur han tar av en ryggsäck/. Du blir sams med ditt förflutna. Okej, jag fick med mig när jag gjorde detta att du F är ingen dålig människa. Du har bara agerat på din sjukdom. Bara det...att du är fortfarande älskvärd.”
(Intervjuperson F, man)

”Det tar inte bort skammen, men det gör den hanterbar.”, säger mannen i första citatet ovan. Mina intervjupersoner beskriver femtestegsdelningen som genomgripande och positiv för dem. En ”lätnadskänsla”, säger mannen i andra citatet. Han talar om hur han och hans sponsor gjorde fjärde- och femtesteget *tillsammans*. Sponsorn bröt isen genom att dela med sig av egna erfarenheter. Bägge citaten beskriver skam, kvinnan i det inledande citatet talar om smärta. Andra av mina intervjupersoner har beskrivit att de *inte* lämnat ut allt till sponsorn i femtestegsdelningen. De har då istället använt sig av sin psykoterapeut eller haft vissa saker de inte alls berättar för någon. Mina intervjupersoner beskriver inga konflikter mellan sponsorskapet och att ha andra psykoterapeutiska insatser parallellt. De kan beskriva sin psykoterapi som en del i sitt fjärdestegsarbete. De kan också uppmuntra sina sponsier till terapeutiska kontakter vid sidan av sponsorskapet.

”Jag går i terapi också samtidigt. /andas ut djupt/ Det är så mycket som dyker upp där också. Det är jävligt nyttigt också. Det är ju så här att... Visst är NA:s program jävligt bra. Absolut. Men. Alla problem kan jag inte lösa där. Jag måste ha professionell hjälp med vissa saker, det är bara så. Det har jag insett så vissa saker pratar jag inte om där /på NA/ överhuvudtaget. Mycket av det kan jag ta med min sponsor, men framförallt tar jag mycket med min terapeut.” (Intervjuperson D, man)

Andra betonar vikten att ha någon - som sponsorn - att berätta saker för som ens anhöriga inte alltid är betjänta av att höra:

”Jag berättade alla mina hemligheter /för sponsorn/ som inte ens min fru vet. Min fru är inte med i programmet och hon vet kanske inte hur hon ska hantera det. Ibland är det vissa saker där det är bättre att inte... När man är ny i tillfrisknandet vill man dela om allt med omgivningen och med nära och kära. Men du kanske skadar dem mer. Det är därför som jag

alltid rådfrågar min sponsor, ska jag dela om det? Nej eller Ja. Det är bättre att du tar det med din fru eller... Vissa saker kan göra mer skada.” (Intervjuperson F, man)

7.3 Konflikter

Ibland uppstår konflikter mellan sponsorn och sponsierna. Två av mina intervjupersoner beskriver hur de en eller flera gånger har bytt sponsor efter att konflikter uppstått. Andra har däremot haft samma sponsor under ibland mer än tio år. En intervjuperson beskriver hur hans sponsor som han beundrade och hade satt upp på ”pedestal”, ägnade sig åt oetiska affärer, vilket gjorde att intervjupersonen sade upp honom som sponsor. En sponsor beskriver hur han sa upp sponsorskapet med en sponsi som inte ”kunde låta bli nykomlingarna”. Det anses oetiskt inom NA att inleda sexuella relationer med nykomlingar (jfr NA 2001b:78, 2005; Bogart/Pearce 2003).³⁸ Ändå förekommer det. Intervjupersonen berättar hur han kontaktades angående detta av andra NA-personer för att han skulle korrigera sin sponsi. Det kan alltså finnas en social kontroll inom NA där man kontaktar sponsorn för att tillrättavisa sponsierna.

Konflikter i samband med stegarbetet beskrivs också i intervjuerna, även om de inte lett till att sponsorskapet upphört. Sponsorn kan till exempel mena att sponsin ska arbeta djupare eller annorlunda med stegarbetet. Sponsin kan då hänvisa till att stegarbetet är livslångt och att han nästa gång han tar sig an detta steg, kan gå djupare in i det. Både sponsorn och sponsin kan ställa ultimatum till varandra om att säga upp sponsorskapet. En intervjuperson beskriver att det efter en längre tid blivit psykiskt påfrestande för henne att ha en speciell kvinna som sponsi. Efter att ha rådgjort med sin egen sponsor beslutade denna intervjuperson till slut att avsluta detta sponsorskap.

Ingen av intervjupersonerna beskriver att de känt sig utnyttjade av eller känner tacksamhetsskuld gentemot sina sponsorer. ”Tacksamhet, men ingen skuld”, svarar de, och menar att sponsorskapet hjälper sponsorn lika mycket som sponsin: ”Vi kan bara behålla det vi har fått genom att ge bort det”, är ett vanligt NA-uttryck. I NA (2004:137) säger en sponsi att denne har känt sig utnyttjad av sin sponsor att utföra praktiska göromål i sponsorns hem. Det förekommer beskrivningar i mina intervjuer att sponsorer och sponsier ömsesidigt har hjälpt varandra med praktiska saker. När jag frågar en man om hans sponsier inte kan ha känt sig pressade att hjälpa honom, svarar han att det i så fall är deras ansvar att säga ifrån. Men jag har alltså även fått beskrivet för mig hur en sponsor kan hjälpa sin sponsi med praktiska saker. Även här kan man givetvis spekulera i om det finns en press av att hjälpa till. Frågan aktualiserar eventuella psykologiska bindningar och maktrelationer i sponsorskapet.

I NA-litteraturen förekommer exempel på allvarligare konflikter mellan sponsor – sponsi, till exempel brutna förtroenden som kan förekomma (NA 2004:134ff). Att det kan vara förenat med risk att öppna sig och dela med sig om sina innersta hemligheter kommenteras i NA:s grundbok: ”Att dela med sig är ibland riskfyllt, men genom att bli sårbara kan vi växa.” (NA

³⁸ Två av mina intervjupersoner nämner en uppfattning som man hör ibland inom NA: att man inte ska inleda nya sexuella relationer första året i drogfrihet. En av dessa intervjupersoner säger dock att denna uppfattning kommer från behandlingshemmen, och inte återfinns i NA:s texter.

1998:100; jfr NA 2001b:51) Mina intervjupersoner beskriver samtliga att för dem har sponsorskapet övervägande varit positivt. Något som givetvis kan hänföras till urvalet av intervjupersoner.

Dåligt fungerande relationer med sponsorer kan dock ha medfört att sponsorskapet har upphört. Mina intervjupersoner talar om detta som besvikelser eller till och med kriser som har påverkat dem negativt. Flera betonar dock att de efter en allvarlig konflikt har gjort någon form av avslutning med sin sponsor eller sponsi och att de senare har kunnat träffas i NA-sammanhang utan fientlighet.

Ingen av mina intervjupersoner beskriver återfall i missbruk hos sin sponsor, däremot hos sina sponsier. Huruvida återfall innebär att sponsorskapet bör avslutas diskuteras i boken *Sponsorship*:

“We do not have to abandon our sponsor if he or she comes back to NA after a relapse. However, we cannot stay in denial about the choice made by this person, and we will probably seek another member to be our sponsor. The relapse of a sponsee is different. We may be in just as much pain as when our sponsor relapses, but our sponsorship relationship has more of a chance to be rebuilt if our sponsee survives and returns.” (NA 2004:128)

Citatet är ganska typiskt för hur NA uttrycker sig i sin litteratur. Man skriver i vi-form och utan att ge entydiga direktiv om vad som gäller. Däremot pekar man ut riktlinjer. Man kommer som sponsi *förmodligen* att söka en annan sponsor, om sponsorn återfaller. Det är *större chans* att sponsorrelationen kan fortsätta om det är sponsin som återfaller. I citatet används ordet ”choice” om sponsorns återfall. Återfallet är här, utan nyansering, ett val som man har ansvar för.

7.4 Vad det har betytt att vara sponsi

Hur har sponsierna påverkats av att ha en sponsor? Intervjupersonen nedan beskriver hur sponsorskapet som bäst kan fungera:

”Jag har växt otroligt mycket. Det är precis som att ha en relation. Att hålla fast vid sponsorrelationen är som att läka relationerna till min ursprungsfamilj, relationen till andra människor. Jag har någonstans genom henne vågat, och genom att hon har gett och jag har tagit emot, att vi har gett och tagit emot, så har jag någonstans fått en sund relation till en annan människa som jag aldrig haft förut. Jag har aldrig haft det. Jag har inte vetat vad det har betytt. Att känna intimitet. Det har jag aldrig vetat vad det har varit. För mig har det bara handlat om intensitet. Att upptäcka att hon är en människa, att hon har fel och brister, och framförallt att jag också får lov att ha fel och brister. Det går att tycka om mig i alla fall. Att jag är en värdefull människa. Det har hon hjälpt med mig med. Den relationen till henne. Det är så. Jag har mycket att tacka henne för. (paus) Jättemycket att tacka henne för.” (Intervjuperson C, kvinna)

Kvinnan betonar i detta citat inte alls stegarbetet som det väsentliga i sponsorskapet. I ett närmast psykodynamiskt perspektiv beskriver hon hur hon börjat få tillit och kunnat se

nyanser i en annan människa genom relationen med sponsorn. (Deras gemensamma stegarbete kan givetvis tänkas vara en del i och ligga till grund för detta.) Att sponsorn har brister och gör misstag betonas i NA:s bok om sponsorskapet, vilket kan tänkas syfta till att hålla tillbaka en osund idealisering av sponsorn (NA 2004). Hur kontakten med sponsorn har förändrats över tid gränsar i ovanstående citat till att beskrivas som en terapeutisk relation, där även relationen med ursprungsfamiljen och andra människor påverkas eller kan läkas. Samma kvinna säger på ett annat ställe att sponsorn har varit en förebild i att vara mamma och partner. Sponsorn har gett hopp till kvinnan gällande barnen, då kvinnan sett hur sponsorn kunnat återknyta och läka relationer till sina egna barn och sin ursprungsfamilj. Kvinnans beskrivning av sponsorskapet kan ses utifrån ett *interaktionistiskt* perspektiv på sponsorskapet, det finns en ömsesidighet i sponsorrelationen. Även sponsorn delar alltså med sig om sitt liv och på så sätt kan sponsorrelationen tolkas som mer jämlik än de flesta professionella terapeutiska- eller kontaktmannarelationer (jfr Billquist/Skårner 2009).

7.5 Vad det har betytt att vara sponsor

”Det har betytt så oerhört mycket för mig att vara sponsor. Jag hade så dåligt självförtroende att bara jag tänker på det... Så dåligt självförtroende och inte tro att man är värd någonting. Och sedan helt plötsligt ha något som någon annan vill ha. Och som inte handlar om vad jag gör, utan att jag faktiskt har någon kvalitet som andra tycker är viktig. Det hjälpte mig otroligt mycket. Och utvecklade mig och gjorde att jag blev kvar, att jag blev mer intresserad. Sponsorskapet har bidragit till att jag har blivit mer intresserad av mitt eget stegarbete och litteraturläsande.” (Intervjuperson A, kvinna)

”Jag har någonstans genom det här fått ett värde, för andra människor, som är äkta och genuint. Jag känner att jag betyder någonting. Jag känner att jag kan hjälpa till med någonting. Det är inget påtvingat alls, utan det är deras val. Jättefint, är det. Det man får ta del av i stegarbete, kvinnorna delar med sig av sin skam och självdestruktiva beteenden, som de kanske aldrig har vågat säga till någon annan människa på jorden. Det... säger de till mig. För att de vet att hemligheter, oärligheter... De behöver göra sig av med skammen... Och de vågar att berätta det för mig. Jättemycket växande finns det i detta.” (Intervjuperson C, kvinna)

Intervjupersonerna beskriver hur glada de blivit första gången de får en fråga om att vara sponsor. De uttrycker nästan en förvåning över att de skulle ha någon kvalitet i sig själva som någon annan person vill ta del av. Samtidigt finns beskrivningar av rädsla inför att vara sponsor, om de kan ge något, vad de ska säga, om deras uppgift är att få den andre att bli drogfri etc. Att vara sponsor innebär ett åtagande, ett ansvar. De beskriver hur de rådgör med sin egen sponsor innan de fattar beslutet att själva bli sponsor. Att vara sponsor tvingar dem sedan att själva vara aktiva i programmet: För att vara en förebild och för att hänga med i sponsins frågor måste de själva gå på möten, arbeta i stegen och läsa litteraturen. Det andra citatet betonar sponsins val och att det inte är en påtvingad relation samt värdet av att kunna hjälpa andra människor, vilket stärker ens egen självkänsla. Man anar också vikten av närheten i relationen, i den ömsesidiga skambearbetningen och i förtroenden som utbyts.

7.6 Sponsorled, sponsträd och sponsorfamiljer

Traditionen hur man är som sponsor förs vidare i sponsorkedjor, eller *sponsorled* som mina intervjupersoner uttrycker det. En del beskriver att de arbetar med sin sponsi på exakt samma sätt som deras egen sponsor har gjort med dem. Nedanstående intervjuцитат kan däremot tolkas som en tveksamhet till, eller ifrågasättande av, att alltid följa traditionen:

”G: Sedan får jag ju i min ärlighet och ansvarstagande titta på att det som fungerar för mig får inte göra andra illa naturligtvis. Då kommer vi in på en del andra principer. Man ska inte sårta och skada andra.

JE: Tänker du att det som fungerar för dig inte alltid fungerar för andra?

G: Ja, det är viktigt. Jag försöker i varje fall...” (Intervjuperson G, man)

I NA-boken *Sponsorship* beskrivs hur sättet att vara sponsor kan vara individuellt och förändras över tid: ”Many of us begin by following the example of our own sponsor. Over time we get a sense of what works best for us and for each particular sponsorship relationship.” (NA 2004:86)

*

Flera av mina intervjupersoner talar om sponsträd och sponsorfamiljer. Om en sponsor har tre sponsier som i sin tur har tre sponsier och så vidare, så får vi ett *sponsträd*. Sponsorrelationerna är sedvanligt enkönade vilket gör att sponsträden blir manliga eller kvinnliga. Träden blir inte symmetriska, antalet sponsier som en sponsor har kan växla i antal. Inte alla sponsier blir heller tillfrågade om att själva bli sponsor. Ibland sker förändringar i trädstrukturen på grund av att sponsier eller sponsorer faller ifrån (efter konflikter, återfall i missbruk, dödsfall, att man i samförstånd bestämmer sig för att byta sponsor eller att man lämnar NA). Inom sponsträden kan det uppstå *sponsorfamiljer*. En sponsorfamilj kan definieras som ett socialt nätverk som uppstår eller skapas inom ett sponsträd, där medlemmarna i nätverket betecknar och/eller betraktar varandra som delaktiga i en gemensam familj. Mina intervjupersoner har använt uttryck om relationer inom sponsorfamiljerna som ”sponsisystrar”, ”sponsormormor”, ”gammelmormor”.

” C: Vi var ute och käkade, mina sponsier, och min sponsor, så vi var ute. Mina sponsier, det är bra att de lär känna varandra också, att de hittar varandra. Att det blir som ett litet nätverk.

JE: Blir det konkurrens mellan dem?

C: Nej, det tror jag inte. (skratt) Det skulle det kanske kunna bli. Nej, det tror jag inte. Jag tror de är glada, vi har samma sponsor, ungefär så.

JE: Snarare samhörighet.

C: Ja, det blir så. Och så blir det med mina sponsisystrar också. X har... hennes sponsier, de är mina sponsisystrar. Så ibland kan jag ringa till någon av mina sponsisystrar, det är inte alla som jag har bra kontakt med, en, två kanske. Får jag inte tag i /min sponsor/ så kan jag känna att där kan jag också prata tryggt. Om vad som händer med mig och mitt

liv eller det som händer på jobbet eller vad det är för något i mitt privatliv som inte jag kan lägga på mötena. Där kan man inte prata om allting.” (Intervjuperson C, kvinna)

Denna kvinna sammanför alltså sina sponsier med sin egen sponsor. De bildar nätverk, sponsorfamiljer. Sponsierna får nu andra personer, som alternativ till sponsorn, att kontakta (jfr NA 2004:58). En manlig intervjuperson säger att det är mest kvinnorna i NA som har sådana sponsorfamiljer. En annan intervjuperson (också man) talar om sponsorfamiljer som även något män inom NA har. Han talar om sponsorfamiljer i negativa ordalag, att alla i sponsorfamiljen kan säga ungefär samma sak som sin sponsor. Han menar dock att det positiva är att man kritiskt ifrågasätter detta inom NA:

”Ja, sponsorfamiljer har de börjat prata om i USA nu. Det positiva med det är att de tar fram det i ljuset. Man pratar om det så får vi se vad som händer. Det var en bekant till mig som var på ett möte i London och alla delade ungefär liknande och i hörnan sitter en kille som är sponsor för dem allihop. Då blir det fel eller då kan det bli fel.”
(Intervjuperson G, man)

De olika sponsörträden kan utveckla skiljaktiga sponsorstilar och ibland också skiljaktiga tolkningar/värderingar av NA:s program. Sponsörträden uppstår spontant och alla som har sponsor i NA är kanske inte medvetna om att de befinner sig i ett specifikt sponsörträd. Alla vill inte heller vara med i någon sponsorfamilj. I NA:s bok om sponsorskapet citeras en sponsi som beskriver att denne enbart vill ha hjälp av sponsorn med sitt stegarbete och inte vara med i någon sponsorfamilj, ”inte gå från en dysfunktionell familj till en ny dysfunktionell familj” (NA 2004:59).

Sammanfattning av sponsorskapet

- Alla inom NA har inte sponsor, det är baserat på ett *eget val*.
- Man väljer själv sin sponsor.
- Man väljer oftast sponsor som är av *samma kön*.
- Sponsorn har ett eget beroende, men har kommit längre i stegarbetet. Ibland sägs som en rekommendation att sponsorn bör ha gjort sitt femtesteg. Sponsorn har oftast, men inte alltid, längre drogfrihet än sponsin.
- Man kan byta sponsor och man kan också säga upp sin sponsi. Ibland skaffar man sponsor, eller byter, efter många års drogfrihet.
- Sponsorn *gör upp ramar* som att sponsin ska hålla kontakt varje dag eller en gång per vecka, att sponsin ska ringa vid ett speciellt klockslag.
- Det är huvudsakligen sponsins ansvar att upprätthålla kontakten med sponsorn.
- Vissa sponsorer *ställer krav* på sponsin att hålla kontakten, vara drogfri, gå på möten, arbeta i stegen, göra service. Dessa sponsorer kan avsluta kontakten annars. Andra sponsorer ställer inga krav, utan uppmuntrar användande av NA:s verktyg. En del sponsorer betonar att de har olika ramar för olika sponsier.
- Sponsorn är en *vägledare* i de tolv stegen. Ibland blir sponsorn också en vän. Man kan dela med sig till sponsorn av sådant man inte vill ta upp på NA-mötet.

- Sponsin redovisar eller delar med sig av *stegarbetet* för sponsorn.
- Sponsorn *delar med sig av egna erfarenheter*, undviker att ge råd, försöker vara icke-fördömande. Sponsorrelationen beskrivs som skambearbetande för såväl sponsin som sponsorn. Femtestegsdelningen fördjupar relationen, men kan också upplevas hotfull. Man kommer närmare in i en relation med en annan människa.
- Sponsorn kan ge *rekommendationer* och ibland vara tuffare med tydliga direktiv om hur sponsin bör agera.
- Sponsorn och sponsin kan träffas hemma hos varandra, på stan, i en park eller i samband med NA-möten. De kan hjälpa varandra med praktiska saker.
- Sponsorn kan vara *rollförebild* i att vara förälder och att vara partner.
- Sponsorn kan bygga nätverk genom att sammanföra sin egen sponsor och sina sponsier och därigenom bilda en *sponsorfamilj*.
- Sponsorn kan använda sin egen sponsor som *handledare*. Sponsorn ärver ofta sitt sätt att vara sponsor genom sin egen sponsor i kedjor som benämns *sponsorled* eller *sponsorträd*.
- Att vara sponsor *fördjupar engagemanget* i NA med till exempel stegarbete och litteraturläsande. Det stärker självkänslan, men kan också ibland vara påfrestande.
- Sponsorn kan uppmuntra sponsin att parallellt med sponsorskapet delta i psykoterapi eller annan behandling.
- Sponsorskapet beskrivs ibland som livslångt. Sponsin ringer sin sponsor på samma veckodag och klockslag även efter många år.
- Konflikter, eller kriser, kan uppstå mellan sponsorn och sponsin, vilket kan medföra att de avslutar sponsorskapet.
- Sponsin kan vilja prova ett annat perspektiv och byta sponsor efter att till exempel ha gjort de tolv stegen med samma sponsor. Ibland övergår sponsorskapet i en mer jämlik relation, man sponsrar varandra. Man kan delta i en stegarbetsgrupp efter att ett antal år ha haft en individuell sponsor.

8. Avslutande diskussion

Deltagarna i NA-möten har i denna uppsats kategoriserats i tre grupper: *Besökarna* som är mer eller mindre tvingade att gå på NA-möten. De befinner sig på ett behandlingshem, där det ingår som obligatorisk del att gå på NA-möten. De har gått in i behandlingen under hot om uppsägning från arbetet, skilsmässa, tvångsvård, fängelsestraff eller liknande. Efter avslutad behandling fortsätter de inte alltid med NA-möten. Den andra gruppen, *de sociala*, söker sig till NA-möten för att träffa bekanta, fördriva tiden eller få uppmuntran i drogfriheten. De arbetar inte i de tolv stegen, har ingen sponsor, läser inte litteraturen och deltar inte i föreningsarbetet ("service"). Dessa personer är inte heller alltid drogfria mellan mötena. Den tredje gruppen har jag benämnt *de ideologiska*. De använder flera av de verktyg som NA erbjuder. De läser litteraturen, talar NA-språk, deltar i föreningsarbetet, har sponsor och kanske också egna sponsier, de arbetar i de tolv stegen och åker ibland på NA-konvent.

Jag har betonat att denna studie inte är någon utvärdering av NA eller sponsorsystemet. Mina intervjupersoner tillhör samtliga, enligt ovanstående kategorisering, den tredje gruppen av NA-deltagare, *de ideologiska*. I urvalet av deltagare har sex av sju personer haft behandlingsinsatser vid sidan av NA-deltagandet.³⁹ De har deltagit i kognitiva, psykodynamiska eller tolvstegsinriktade behandlingsinsatser, även läkemedelsbehandling har förekommit i intervjugruppen. De uttrycker sig övervägande positivt om den behandling de haft vid sidan av NA, och dessa behandlingsinsatser kan givetvis också tänkas ha påverkat dem i deras personliga utveckling och drogfrihet. Utvärderingsmässigt är det utifrån detta inte möjligt att säga vad det faktiskt är som har hjälpt dem: Vilka av NA:s insatser/verktyg, vilka behandlingsinsatser, vilka utomterapeutiska faktorer (familjesituation/vänner, bostad, arbete etc) har varit effektiva i sig själva, i kombination med andra, helt saknat effekt eller varit kontraproduktiva (förvärrat situationen)? Det har inte heller varit studiens syfte att analysera något sådant. Jag kan bara återge och analysera deltagarnas egna beskrivningar av NA och sponsorsystemets betydelse för dem.

NA erbjuder *verktyg* som medlemmen kan välja att använda sig av. Exakt vilka dessa verktyg är kan skilja sig i synsätt från NA-medlem till NA-medlem. Jag har kategoriserat följande nio verktyg: NA-mötet, Litteraturen, Deviser/Slogans, Brickor/Medaljer, Service, Konvent, Stegarbete, att ha en Sponsor och att ha Sponsier. Därutöver finns de tolv traditionerna och de tolv koncepten som är riktlinjer för hur grupperna respektive servicestrukturen fungerar. Detta är det sammanhang som sponsorsystemet finns inom.

Verktygen är, så som jag har analyserat dem, symboler och ritualer som bland annat har som uppgift att hålla kvar bilden av NA-mötet/gruppen/drogfriheten. Nyckelbrickorna, deviserna och litteraturen är exempel på detta. Litteratur och deviser kan också innehålla *kognitiv* stöd med hur man kan tänka runt sitt droganvändande. Det finns deviser/slogans som kan tolkas i *inlärningspsykologiska* termer. Det finns delar i fjärde steget som kan tolkas i *psykodynamiska* termer (mönster i ens tidigare relationer som påverkar en idag). Det finns den *andliga* sidan som beskrivs som att man inte klarar drogfriheten genom egen vilja, det krävs en kraft starkare än mig själv. Verktygen ger förutsättningar för hanterbarhet, begriplighet och meningsfullhet, det som Antonovsky (1987/2007) benämner ”en känsla av sammanhang”.

Mina intervjupersoner uttrycker sig övervägande positivt om sponsorsystemet inom NA. Det sägs gynna såväl sponsorn som sponsierna. Sponsierna kan beskriva hur relationen med sponsorn har hjälpt dem att lita på andra människor och att de härigenom börjat kunnat se nyanser i andra personer.⁴⁰ De har fått hjälp i sitt stegarbete som de beskriver som en personlig utveckling. Sponsorerna blir i bästa fall positiva rollförebilder. Att även sponsorn öppnar sig och delar med sig av sitt liv skapar förutsättning för identifikation och en mer jämlik relation. Sponsierna upplever en lättnadskänsla genom skambearbetning ihop med

³⁹ Varken i NA:s texter eller av intervjupersonerna benämns NA som en behandling.

⁴⁰ Jag skriver att sponsorn kan bidra till att skapa tillit och nyanser i människor samt att verktygen kan ”hålla kvar bilden” av NA. Detta innebär *inte* att jag diagnostiserar NA-deltagare som ”tidigt störda” och att de sedan barndomen saknar objektkonstans. Drogvärlden i sig kan skapa bristande tillit till människor och drogen i sig kan skapa en impulsbenägenhet som gör att man tappar bort det goda i NA-gruppen som man kanske några timmar tidigare upplevt på NA-mötet.

sponsorn. Den upplevelse av skam som de bär med sig, och återkommer till i intervjuerna, har blivit hanterbar, även om skammen inte alltid försvinner helt. Identifikationen och skambearbetningen beskrivs som ömsesidig mellan sponsi och sponsor. Sponsorskapet har också för sponsorerna gjort dem mer aktiva i sitt eget stegarbete och litteraturläsande. De har känt ett värde av att kunna stödja någon annan som frivilligt har valt dem som sponsor. Samtidigt kan intervjupersonerna beskriva besvikelser och kriser när konflikter uppstått mellan sponsor och sponsier, vilket ibland medfört att sponsorskapet upphört.

Det har för mig varit tydligt vid genomläsning av intervjuerna till denna uppsats, men också enligt mina tidigare erfarenheter som socialsekreterare, att det finns olika sponsorstilar. Min tematisering i ett *tufft*, *mjukt* eller *flexibelt* sponsorskap bör dock inte ses som något statistiskt. Sponsorstilarna kan tänkas skifta över tid och sponsorerna kan sannolikt ibland, med ökad erfarenhet, förändra sitt sätt att vara sponsor.

Jag har av mina intervjupersoner fått såväl positiva som mer kritiska beskrivningar av det som kallas *sponsorfamiljer*, alltså att man bygger sociala nätverk med personer som befinner sig inom samma sponstråd. Det är inte svårt att tänka sig att sponsorfamiljen för en NA-medlem med trasiga familjeförhållanden kan vara en ersättning eller viktigt komplement till den egna familjen. Man blir inte heller helt och hållet beroende av den egna sponsorn som inte alltid kan vara tillgänglig eller kan återfalla i missbruk. Kanske ökar den sociala kontrollen inom sponstråden/sponsorfamiljerna går sannolikt att normalisera. Liknande sker i andra sociala sammanhang. Personer som har haft samma professor/handledare inom universitetsvärlden, kan utveckla gemensamma värderingar, referera till samma forskare och teoretiker, umgås tillsammans... Ett annat exempel är inom idrotten där det kan utvecklas likartade värderingar och sociala nätverk bland personer som har haft samma tränare/ledare/förebilder.

Sponsorsystemet utmanar vår professionalitet. Sponsorn arbetar icke-professionellt och beskrivs som en beroende som hjälper en annan beroende. Sponsorn och sponsin arbetar tillsammans i stegarbetet med svåra och känsliga saker som relationer, sexualitet och övergrepp. Detta kan de dela med sig av till varandra. Det egna valet av sponsor, och att man väljer själv vad man vill dela med sig av, är grundläggande. Ändå kan det ibland uppstå problem och allvarliga konflikter i relationen mellan sponsor – sponsi. Detta beskrivs av en del av mina intervjupersoner. Det förekommer också sådana beskrivningar i NA:s bok om sponsorskapet. Om förtroenden bryts kan sannolikt såväl sponsorer som sponsier ta skada i sponsorrelationen. Det finns alltså risker med sponsorsystemet. Väsentligt synes vara att man öppet tar upp och diskuterar detta, inom och utanför NA.

NA skriver i sina texter om rasism och sexism inom NA, om sexuella utnyttjanden av nykomlingar, om skvaller inom NA, om NA-medlemmar som stjälar pengar av NA, om dåligt fungerande sponsorskap osv.⁴¹ De flesta av dessa texter finns utlagda av NA på deras egna webbsidor. Jämför med till exempel idrotten där det kan förekomma dåliga mansideal, en

⁴¹ NA 1991, NA 2001b:78, NA 2002c, NA 2004.

problematisk alkoholkultur, pedofili, destruktiva initiationsriter, dopning...⁴² Att dessa företeelser finns inom idrotten innebär inte att vi förkastar den. Det väsentliga är, som en av mina intervjupersoner säger, att man talar om det som är fel.

*

I NA:s ideologi bör NA-deltagaren bli en produktiv och ansvarsfull medlem i samhället. Man uppmuntras att börja engagera sig politiskt eller socialt, utanför NA. NA befinner sig alltså inte i konflikt med det omgivande samhället. Min erfarenhet är att NA också verkligen i praktiken försöker få sina medlemmar att bli delaktiga i samhället utanför NA. Däremot uppmuntras medlemmarna inte att till slut helt upphöra med att gå på NA-möten.

Det framkommer i intervjuerna, och också av mina egna erfarenheter, uppgifter att en del NA-medlemmar har svårt att finna sociala kontakter utanför tolvstegsgrupperna. Kanske visar detta hur svårt det kan vara i vuxen ålder, och framförallt för personer med missbruksbakgrund, att skapa nya sammanhang. Kanske är det samhället som har svårigheter att släppa in personer med tidigare missbruk och kriminell bakgrund. Kanske skapar NA ibland en helhet som alltför mycket håller kvar medlemmarna i NA-sammanhang, även om NA-ideologin inte förespråkar detta. Alternativt kan man normalisera NA-engagemanget och jämföra med en idrottsklubb eller andra föreningar där man på ett positivt sätt talar om ”eldsjälar” som lägger en stor del av sin tid utanför familjen på föreningsarbete. Eller kanske det helt enkelt är så att vi väljer att umgås med dem som vi delar gemensamma erfarenheter med och känner oss mest hemma med.

*

Bland annat Nils Christie (1997) har använt begreppet anarki (i positiv bemärkelse) om AA. På liknande paradoxalt sätt skulle man kunna karakterisera NA som ”en stark struktur i kombination med en anarkistisk uppbyggnad”. De enskilda NA-grupperna är autonoma förutom i angelägenheter som berör andra grupper eller NA som helhet. NA-deltagaren väljer själv om hon vill kalla sig medlem eller inte, vilka verktyg som hon vill använda, hur hennes gudsbegrepp ser ut etc. NA-mötet startar på utsatt tid, men sedan är det accepterat för den enskilde medlemmen som kanske är nydrogfri och inte kan sitta still, att komma för sent eller gå tidigt. Att det enda villkoret för medlemskap är en önskan att sluta använda, betonas ofta i NA:s texter och av mina intervjupersoner. Man behöver inte tro på Gud eller sjukdomsbegreppet, tillämpa de tolv stegen eller ens vara drogfri, för att räknas som NA-medlem. I denna bemärkelse är NA en ”anarkistisk” förening. Samtidigt finns en stark struktur, som under NA-möten där man inte bemöter eller kommenterar varandra. Ramarna med stegen, traditionerna och servicestrukturen. Sponsorrelationen som kan vara starkt strukturerad, där sponsin även efter flera år kan ha som ansvar att kontakta sponsorn på samma dag och tid.

⁴² Se Andreasson & Lalander (2007) för ”subversiva berättelser” från idrottens värld.

De tolv stegen och de tolv traditionerna kan teoretiskt röstas bort eller förändras, men i praktiken sker inga förändringar av dessa ramar, utan olika tolkningar får finnas *innanför* stegen och traditionerna. Det kan finnas en trygghet i oföränderliga ramar, traditioner och ritualer. Det kan också härigenom finnas en risk för ”stelhet” eller dogmatism inom NA, vilket det förekommer att mina intervjupersoner påtalar. NA deltar inte i offentlig debatt och refererar sällan i sina böcker vetenskaplig litteratur, vilket kan ses som problematiskt när NA samtidigt menar att man bedriver en fungerande verksamhet för personer med beroendeproblematik. Socialstyrelsen (2007) förespråkar ett förbättrat samarbete med NA. Socialstyrelsen nämner också att refererad forskning inte har fokuserat på vilka personer specifikt som blir hjälpta av NA, och eventuella skadeverkningar av deltagande i självhjälpgrupper. För framtida vetenskapliga studier om NA synes detta vara väsentliga forskningsområden att utveckla.

Förslag på vidare forskning

- Vad händer i nionde steget, när sponsin under handledning av sin sponsor ska gottgöra personer som hon skadat i livet? Redan de tidiga AA-medlemmarna beskrev hur detta kunde skada människor mer än det hjälpte. Sådana beskrivningar finns också (i avskräckande syfte) i NA-litteraturen. Men vad händer i praktiken?
- Finns det maktrelationer och kontrollaspekter i sponsorskapet? Hur kan detta i så fall visa sig och vad kan det innebära?
- Hur beskriver anhöriga att en familjemedlem påverkas av att vara sponsor/sponsi eller delta i annan aktivitet i NA? Hur har den anhörige själv påverkats?
- På ett NA-möte bemöter man inte någon annans delning. Men hur mycket bemötande sker icke-verbalt under ett möte, alternativt i pausen eller efter mötet? Hur överförs NA-ideologin till nykomlingen?
- Kan det uppstå destruktiva gruppprocesser i vissa NA-grupper, till exempel motstånd mot medicinering för psykisk sjukdom, ett sexualiserat språk som kan upplevas kränkande, ett dogmatiskt förhållningssätt till NA:s litteratur etc. Hur kan eventuella sådana processer förklaras? Jämför Borkmans (1999) studie av processer i självhjälpgrupper.

Några ord om litteraturen för den som avser att fördjupa sig i tolvstegsrörelsen. Inledningsvis skulle jag rekommendera sidorna 28-78 i Helena Rönnbergs avhandling *Tolv steg för livet. Brommadiologen och kristen recovery* (2007). Rönnberg beskriver och analyserar på ett intressant sätt relationen mellan Oxfordgruppen och AA samt innehållet i de tolv stegen och de tolv traditionerna. Av AA:s egen litteratur rekommenderas *Anonyma Alkoholister blir myndigt* (1957/2003), där det ges en ideologisk och historisk beskrivning av hur stegen och traditionerna växte fram genom ”trial and error”. Mäkelä et al (1996): *Alcoholics Anonymous as a self-help group. A studie in eight societies*, är ofta refererad av forskare och en oumbärlig analys av hur AA fungerar i olika länder vad gäller möten, ideologi, social sammansättning i grupperna etc. *AA och anarkins styrka* av Nils Christie (1997) är en tänkvärd recension av den ovan refererade studien av Mäkelä m fl. Charles Bufe är inte

forskare, men har skrivit en läsvärd kritisk bok om AA: AA – *Cult or cure?* (1998). Vad gäller NA rekommenderas Keith Humphreys studie *Circles of Recovery* (2004). Av NA:s egen litteratur är grundboken *Anonyma Narkomaner "Basic Text"* (1998) den bästa introduktionen, där man snabbt kommer in i NA:s språk och begreppsvärld.

*

Slutligen berättar en av mina intervjupersoner om Anonyma Narkomaners första år i Sverige, en illustration som också får symbolisera NA:s syn på sponsorskapet:

- I början fick vi förfrågan från Danmark, Köpenhamn. Den gruppen höll på att dö där. Det fanns bara två medlemmar. Om vi kunde komma och stötta dem, så då gjorde vi det. Då åkte vi ner från både Göteborg och Malmö, de medlemmar som fanns. Det fanns ju fler i Malmö så då var vi några stycken. Så åkte vi dit över för att hjälpa dem. Att hålla möte och peppa dem för att kunna hålla energin uppe. Det fortsatte ju växa utifrån det sedan.
- Berätta om den resan.
- Den resan var lite speciell för vi var väldigt nydrogfria. Man säger i konceptet det här med att hålla sig till vinnarna. Det pratar man om. Håll dig till vinnarna! De som du ser får det att fungera, håll dig till dem! På den här resan hade vi med oss en isländsk kvinna som bodde nere i Malmö och hade varit drogfri länge. Hon hade arbetat på behandlingshem på Island. En kille i Danmark var också islänning och hade varit drogfri hur länge som helst. Tio år, det kunde man inte fatta. Jag hade inte varit drogfri ett år ens. Så det var ju hur stort som helst. När vi kom dit ner då så visade det sig att det var karneval i Köpenhamn. Det gjorde att det var väldigt mycket folk som drogade sig ute på gatorna. När vi skulle ta oss igenom där vi var ute, jag vet att jag satte rygg på den här isländske mannen... När man är nydrogfri och det är mycket droger runtomkring så blir man psykiskt påverkad, det är väldigt speciellt, man bara känner att det finns... det börjar suga och dra... Vi gick som i ett lemmeltåg och jag kände hur folk släppte, de gick ut... De släppte och gick ut, de kunde inte hålla kvar... Då vet jag att min kompis från Göteborg, han kände att herregud, det verkligen sög i honom... Håll bara fast i mig... och det gjorde han bokstavligen... han höll tag i min midja hela tiden... För jag hade bestämt mig, jag håller rygg på den här islänningen... Det var folk före mig som släppte och försvann... Det var en fruktansvärt otäck känsla. Till slut höll jag bara i honom medan vi tog oss igenom det här havet av missbrukare, som jag kände. Det var en sådan surrealistisk upplevelse. Jag var så enormt fokuserad. Det enda jag visste i huvudet var, släpp inte den mannen... för han vet vart han är på väg. Det var väldigt starkt och det gjorde mig otroligt stark i min drogfrihet. Jag insåg hur fruktansvärt lurigt det här är. Det räcker inte bara att vilja bli drogfri, man måste ha hjälp. Det måste till någonting mer.

Referenser

- Andreasson, Jesper; Lalander, Philip (2007). Mellan idrottslig disciplin och gränslöst supande. *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift* vol 24/nr 5 2007, sid 461-480.
- Anonyma Alkoholister (1939/2001). *Anonyma Alkoholister*. Stockholm: AA i Sverige.
- Anonyma Alkoholister (1952/2007). *Tolv steg och tolv traditioner*. Stockholm: AA i Sverige.
- Anonyma Alkoholister (1957/2003). *Anonyma Alkoholister blir myndigt. AA:s första tjugo år*. Stockholm: AA i Sverige.
- Anonyma Alkoholister (2006a). *Dr Bob och de andra föregångarna. En biografi med hågkomster från det tidiga AA i Mellanvästern*. Stockholm: AA i Sverige.
- Anonyma Alkoholister (2006b). *Fadderskap (Sponsorship)*. Stockholm: AA i Sverige.
- Antonovsky, Aaron (1987/2007). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Arminen, Ilkka (1988). *Therapeutic interaction: a study of mutual help in the meetings of Alcoholics Anonymous*. Helsingfors: The Finnish Foundation for Alcohol Studies.
- Backman, Jarl (2009). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Billquist, Leila; Skärner Anette (2009). *En påtvingad relation. Kontaktmannaskapandets utövande och villkor inom LVM-vården*. Forskningsrapport nr 4/2009. Statens institutionsstyrelse.
- Bogart, Cathy, J; Pearce, Carol E (2003). 13:th-stepping. Why Alcoholics Anonymous is not always a safe place for women. *Journal of Addictions nursing*, vol 14, nr 1/2003, sid 43-47.
- Borkman, Thomasina Jo (1999). *Understanding self-help/mutual aid. Experiential learning in the commons*. New Brunswick, New Jersey and London: Rutgers University Press.
- Bowlby, John (1988/1996). *En trygg bas. Kliniska tillämpningar av bindningsteorin*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bufe, Charles (1998). *Alcoholics Anonymous. Cult or cure?* Tucson, Arizona: See Sharp Press.
- Christie, Nils (1997). ”AA och anarkins styrka.” *Nordisk alkohol- och narkotikatidskrift*, vol 14/1997, sid 110-113.
- Collins, Randall (2004/2005). *Interaction ritual chains*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Crape, B ; Latkin C ; Laris, A; Knolwton, A (2002): “The effects of sponsorship in 12-step treatment of injection drug users”. *Drug and Alcohol Dependence*. Vol 65. Feb 2002.
- Ebaugh, Helen Rose Fuchs (1988). *Becoming an ex .The process of role exit*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Forsberg, Birgitta; Nygren, Lennart; Fahlgren, Siv (2009): Självhjälpsgrupper för personer med smärta – en nationell kartläggning. *Socionomens forskningssupplement, nr 25*. Socionom 3/2009.
- Helmersson Bergmark, Karin (1995). *Anonyma Alkoholister i Sverige*. Akademisk avhandling. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Humphreys, Keith (2004). *Circles of recovery. Self-help organizations for addictions*. Cambridge University Press.
- Johansson, Inga Stina (2000). *AA – paradox i senmoderniteten*. Magisteruppsats. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs Universitet.
- Jonzon, Bror; Jonzon Gerd (1971). *Tänk om. Om Moralisk Upprustning*. Stockholm: Idé och kultur.
- Karlsson, Magnus (2002). *Själv men inte ensam: om självhjälpsgrupper i Sverige*. Akademisk avhandling. Stockholms Universitet.
- Karlsson, Magnus (2006). *Självhjälpsgrupper: teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Krapotkin, Peter (1899/1978). *Inbördes hjälp*. Stockholm: Federativs förlag.

Kristiansen, Arne (2000). *Fri från narkotika. Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Akademisk avhandling. Vaxholm: Bjurner och Bruno.

Kurube, Noriko (1997). *Självhjälp och överlevnad: en studie av Länkarna*. Akademisk avhandling. Stockholms Universitet.

Kurube, Noriko (2004). *Självhjälpsrörelser på missbruksområdet: utvecklingen i Sverige med fokus på AA och Länkarna*. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) i samarbete med Svenska föreningen för alkohol- och drogforskning (SAD).

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Liedgren Dobronravoff, Pernilla (2007): *Att bli, att vara och att ha varit: om ingångar i och utgångar ur Jehovas vittnen i Sverige*. Akademisk avhandling. Lunds Universitet.

Mead, George H. (1976/1995). *Medvetandet, jaget och samhället från socialbehavioristisk ståndpunkt*. Lund: Argos.

Meyer J P & Allen N J (1991). "A three-component conceptualization of organizational commitment: Some methodological considerations", *Human Resource Management Review* 1, sid 61-98.

Mäkelä et al (1996). *Alcoholic Anonymous as a mutual-help movement. A study in eight societies*. Wisconsin: The University of Wisconsin press.

Narcotics Anonymous (1988/89, 1995/96): *Vad är beroendet?* Världsservicestyrelsen av förtroendemän, Bulletin nr 17. www.nasverige.org Nedladdad 2009-09-03.

Narcotics Anonymous (1991): *Frihet från fördomar, del 1 och 2*. Världsservicestyrelsen av förtroendemän, Bulletin nr 20. www.nasverige.org Nedladdad 2009-09-03.

Narcotics Anonymous (1992a): *Könsspecifika formuleringar och användandet av "Gud" i NA-litteratur*. Världsservicestyrelsen av förtroendemän, Bulletin nr 19. www.nasverige.org Nedladdad 2009-09-03.

Narcotics Anonymous (1992b): *Just for today. Daily meditations for recovering addicts*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (1996): *Angående metadon och andra drogersättningsprogram*. Världsservicestyrelsen av förtroendemän, Bulletin nr 29. www.nasverige.org Nedladdad 2009-09-03.

Narcotics Anonymous (1998): *Anonyma Narkomaner*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2001a): *Det fungerar: Hur och varför*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2001b): *Anonyma Narkomaners Stegarbetsguider*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2002a): *Miracles happen. The birth of Narcotics Anonymous in word and pictures*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2002b): *A guide to Local Services in Narcotics Anonymous*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2002c): *Stöld av NA-medel*. Världsservicestyrelsen av förtroendemän, Bulletin nr 30. www.nasverige.org Nedladdad 2009-09-03

Narcotics Anonymous (2004): *Sponsorship*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2005): *Sponsorskap*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2008a): *An introduction to NA meetings*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2008b): *NA groups and medication*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2008c): *A guide to World Services in Narcotics Anonymous*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2008d): *Narcotics Anonymous*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2009): *Bara för idag*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Narcotics Anonymous (2010): *In times of illness*. Narcotics Anonymous World Services. Inc.

Orwell, George (1948): *1984*. Stockholm: Bonniers.

Peyrot, Mark (1985): "Narcotics Anonymous: Its history, structure and approach." *The International Journal of Addictions*, 20/1985, sid 1509-1522.

Rosenquist, Pia & Eisenbach-Stangl, Irmgard (red) (1998). *Diversity in unity: studies of Alcoholics Anonymous in eight societies*. Helsingfors: Nordic Council for Alcohol and Drug Research.

Rönnerberg, Helena (2007). *Tolv steg för livet. Brommadialogen och kristen recovery*. Akademisk avhandling. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Skårner, Anette (2001). *Skilda världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Akademisk avhandling. Institutionen för socialt arbete. Göteborgs Universitet.

Socialstyrelsen (2006): *Faktaunderlag till Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2007): *Nationella riktlinjer för missbruks- och beroendevård*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Svensson, Bengt (1996/2007). *Pundare, jonkare och andra. Med narkotikan som följeslagare*. Akademisk avhandling. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Whelan, P; Marshall, E J; Ball, D M; Humphreys, K (2009). "Treatment. The role of AA sponsors: a pilot study." *Alcohol & Alcoholism*. Vol 44, nr 4, sid 416-422.

Winnicott, Donald W (1957/1993). *Barnet, familjen och omvärlden*. Stockholm: Natur och kultur.